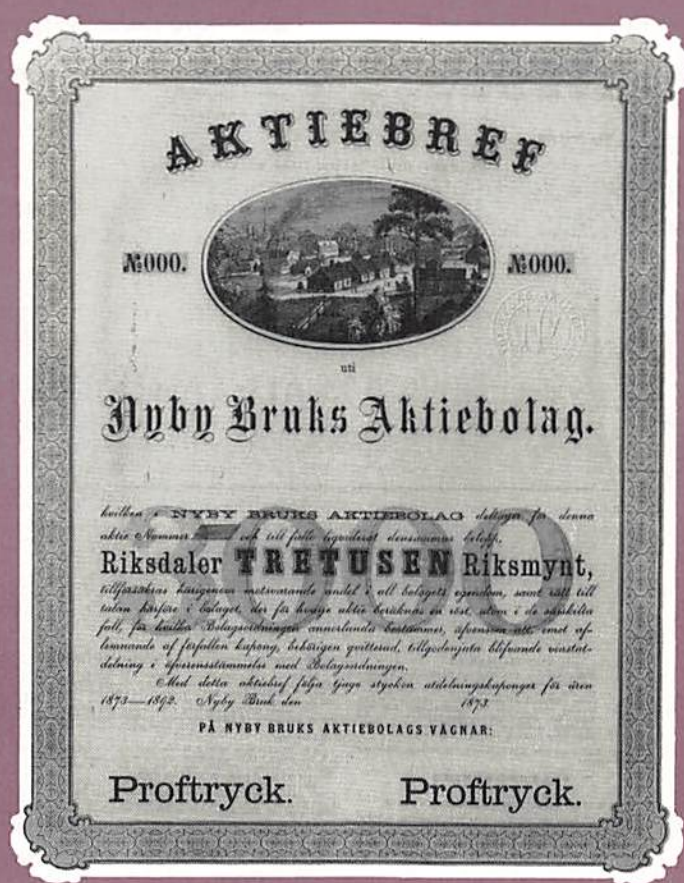

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

DECEMBER 9/10 · 92

Domitianus myntförbättring
 Tidigmedeltida depåfynd på Gotland
 Wismar eller Stettin?

SVERIGE 15:—
 NORGE 15:—
 DANMARK 15:—

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN!

Årsavgiften är 175 kr.

Som medlem
får Du SNT automatiskt.

Du kan också
enbart prenumerera på tidningen.
Det kostar endast 125:– per år.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS ÅRSMÖTE

Föreningens årsmöte anordnades den 23 maj 1992 på Riksarkivet i Stockholm; det inleddes med sedvanliga årsmötesförhandlingar. Belöningar utdelades till följande personer:

Madeleine Greijer fick Föreningens förtjänstmedalj. Föreningens guldnål för förtjänstfullt arbete tilldelades Ian Wiséhn och Monica Golabiewski Lannby. För 40-årigt medlemskap i Föreningen utdelades guldnålar till Rune Lindström, Lidingö, Gunnar Åkerblom, Stockholm, Lars Björklund, Älvsjö och Arvid Brandt, Söderhamn.

Därefter guidades årsmötesdeltagarna runt i Riksarkivet av Bodil Uiate som också hade plockat fram mycket spännande material ur arkivet från olika tidsepoker. Efter visningen av Riksarkivet kunde de årsmötesdeltagare som så ville promenera över Västerbron för att på Karlshälls Gård på Långholmen spisa en förträfflig middag i mycket trevliga lokaler.

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL

Kungsgatan 30, Box 7662
103 94 STOCKHOLM 3
Tel. 08-10 10 10

AMNEKLEVS MYNTHANDEL

Skolngatan 20, 602 25 NORRKÖPING
Tel. 011-10 29 50

ANTIKBODEN

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

ANTIHKÖREN MYNT & ANTIKT

Stureplatsen 1, 411 39 GÖTEBORG
Tel. 031-18 39 60

DALA MYNT & FRIMÄRKSHANDEL

Trötzgatan 16, 791 27 FALUN
Tel. 023-142 50

GALLERI SPECIE

Storgatan 19, 574 21 VETLANDA
Tel. 0383-152 01

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Hantverkaregatan 11
371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

KRONANS MYNT

Västra Hamngatan 6 (Antikhallarna)
411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Österlånggatan 16, 502 32 BORÅS
Tel. 033-11 03 15

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. 046-14 43 69

MALMÖ MYNTHANDEL

Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-11 65 44

MYNTINVEST CORONA

Östra Storgatan 20
611 34 NYKÖPING
Tel. 0155-863 25

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96, Box 19507
104 32 STOCKHOLM
Tel. 08-673 34 23

MYNT & METALLBÖRSEN

Norrmalmstorg 1, 4 tr
111 46 STOCKHOLM
Tel. 08-20 55 01

MYNTSAMLARNAS POSTORDER

Box 103, 240 32 FLYINGE
Tel. 046-526 30

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL

Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Stora Brogatan 2B, Box 4
761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26

NUMISMATICA

Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 GÖTEBORG
Tel. 031-13 33 45

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel. 042-12 25 28
Filial: Skolngatan 24, 502 32 BORÅS
Tel. 033-11 24 96

SELINS MYNTHANDEL

Regeringsgatan 6
111 53 STOCKHOLM
Tel. 08-11 50 81

SKÖVDE SAMLARFORUM

Sandtorget 1
Box 259, 541 26 SKÖVDE
Tel. 0500-123 75

STRANDBERGS MYNT & FRIMÄRKEN

Arsenalsgatan 8, Box 7377
103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10

TAMCO NUMISMATICS

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel. 08-33 77 75

TICALEN MYNTHANDEL

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel. 031-20 81 11

THÖRNSTRÖMS MYNT & ANTIK

Drottninggatan 48, 582 27 LINKÖPING
Tel. 03-13 54 65

INGEMAR WALLIN MYNTHANDEL

Grevturegatan 15, Box 7317
103 90 STOCKHOLM
Tel. 08-661 23 80

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Vasagatan 42, Box 490
101 29 STOCKHOLM
Tel. 08-11 08 07

Sveriges Mynthandlars Förening

är organisationen för etablerade mynthandlare i Sverige. Föreningen bildades redan 1973 och har idag 27 medlemmar, verksamma på 15 orter i landet. Du som önskar köpa, sälja eller värdera mynt, sedlar eller medaljer – Vänd Dig alltid till en etablerad mynthandlare! Medlemmar i Sveriges Mynthandlars Förening har den erfarenhet och kompetens som krävs för att avgöra och garantera äkthet och kvalitet på mynt och andra numismatiska objekt. Den yrkeskunskap de professionella mynthandlarna har, borgar för seriös behandling och köptrygghet! Inom föreningen finns en reklamationsnämnd dit Du som kund kan vända Dig om Du skulle anse Dig felaktigt behandlad av något medlemsföretag. När det gäller mynt – vänd Dig alltid till experter – det lönar sig!

Sveriges Mynthandlars Förening

— DIN GARANTI FÖR SERIÖS BEHANDLING!

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING. Tel. 0155-863 25

SVENSKA
NUMISMATISKA FÖRENINGENS
TIDSKRIFT

Föreningens kansli:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

(onsdag - torsdag kl 10.00 - 13.00)

Svensk Numismatisk Tidskrift:

Box 5405

114 84 Stockholm
Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

SNT utkommer under
första veckan i
februari - maj,
september - december

Prenumeration: helår 125:--

ANSVARIG UTGIVARE

Ian Wiséhn

REDAKTION

Tel 08-783 94 00

Redaktör:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O Lagerqvist

Annonser:

Kjell Holmberg
Tel 0292-303 45

(kvällstid och helger)

Annon priser:

1/1 sida (151×214 mm)	1.800:--
2:a omslagssidan	2.200:--
omslaget 4:e sida	2.500:--
2/3 sida (99×214 mm)	1.250:--
1/2 sida (151×105 mm)	1.000:--
1/3 sida (47×214 mm)	700:--
1/4 sida (72×105 mm)	500:--
1/6 sida (47×105 mm)	350:--
1/12 sida (47×50 mm)	175:--

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden
före utgivning

Heloriginalt manus och
gärna skiss.

Sändes till SNT, adress enl ovan.

*Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik kommer att avböjas*

Tryck:

Masterprint Sätteri & Tryckeri AB
ISSN 0283-071X

Program

- 9 december: Julfest i våra nya lokaler på Banérgatan 17 nb.
Luciakaffe med dopp, sedvanligt lotteri, bidrag gärna med någon vinst. Frågetävling mm.
- 19 januari: Visa och berätta om något i din samling.

Kansli

Under december månad flyttar föreningen till den nya lokalen på Banérgatan 17 nb.

Besökstid 10.30 - 13.00 onsdag och torsdag.

Semesterstängt: Midsommar - 1 september samt jul- och nyårshelgerna.

Innehåll SNT 9/10 · 92

	Sid
Domitianus myntförbättring - moral eller ekonomi?.....	216
Tidigmedeltida depåfynd på Gotland.....	220
Idrottsklubben Hephata 100 år.....	223
Wismar eller Stettin? Diskussion kring bestämning av myntort för det svenska guldenmyntet från 1684, präglat för staden Wismar.....	224
Personalia	225
Industrimiljöer på tidiga aktiebrev.....	226
Alfred Nobels tankar om medaljer och ordnar.....	228
En tidig tidningsartikel om tryckning av sedlar i utlandet.....	229
Arbetsföreningarnas medaljer.....	232
Skillingtryck från 1820-talet.....	235
Brunnspolletter från Stockholms slott.....	236
Från läsekretsen	238
Något om Mynttorget under Gustav III:s tid.....	239
Beslagtagna skyttemedaljer.....	239
Till minnet av tre ordensforskare.....	240
Recensioner	242
Debatt	245
Sundsvalls skridskoklubb 100 år.....	245
Auktioner	246
Föreningar	246
Myntfynd vid bärplockning.....	247
Svenska utmärkelseecken (3).....	247

Omslag

Nyby Bruks Aktiebolag, provtryck av aktiebrev å 3000 riksdaler riksmünt, utgivet i Nyby Bruk år 1873. Se artikel sid 226.

Domitianus myntförbättring – moral eller ekonomi?

Av Lennart Lind

Kejsarna i det gamla romerska riket, som blä gav ut mynt i olika metaller, delas traditionellt in i "goda" och "dåliga". Uppdelningen går tillbaka på de antika författarna. Som en av de allra värsta framstår *Domitianus*, kejsare åren 81–96 eKr.

Domitianus var en falsk och grym typ. Som ett exempel på hans grymhet brukar man framhålla att han lät avrätta *vestaler* som brutit sitt kyskhetslöfte. Detta krävdes visserligen av lagen men hade fallit ur bruk på hans tid. Vestalerna var ogifta prästinnor, som enligt romersk sed bildade ett sk kollegium. Deras uppgift var att vakta den heliga elden i den romerska nationalgudinnan Vestas tempel. Den romerska statens välfärd ansågs hänga på deras dygd. De hade en mängd förmåner och umgicks i de högsta kretsarna, där moralen var slapp och rika tillfällen till synd erbjöds. Domitianus synes ha haft uppfattningen att vestalkollegiet var ett centrum för otuktigt leverne i Rom. Redan några år efter sitt regeringstillträde dömde han tre av de sex Vesta-prästinnorna till döden för bristande återhållsamhet. De fick själva välja dödsdömd (dvs de var fria att välja självmord). Den avskräckande effekten synes dock ha uteblivit och år 91 var det dags igen. Då dömdes själva övervestalen Cornelia till att begravas levande, det traditionella straffet för en vestal som gjort sig skyldig till okyskhet. Domen verkställdes. En föregiven älskare pryglades till döds, också enligt gammal sed. Det skulle inte vara billigt att förföra en vestal.

Redan samtidigt tyckte att Domitianus gick för långt i stränghet, särskilt som han knappast själv var något moraliskt föredöme. Han hade blä en förbindelse med en brorsdotter, vilket var incest enligt romersk uppfattning. Hans behandling av vestalerna sågs som ett av många uttryck för tyranni och godtycke.

Rejal tjänstebostad

Men Domitianus var en mångsidig man. Han lät blä bygga en tjänstebostad åt sig, som dög också åt hans ef-

terträdare, goda som dåliga, och vilken har gett oss själva ordet *palats* (latin *Palatium*). Folket fick bröd och skådespel: den väldiga amfiteatern i Rom som vi känner under namnet Colosseum och som påbörjats av hans två företrädare, Vespasianus (69–79) och Titus (79–81), hans far och hans bror, blev äntligen färdig och kunde tas i bruk. De tre kejsarna kallas ibland *flavierna* efter sitt gemensamma släktnamn Flavius.

Även Domitianus *myntpolitik* är värd uppmärksamhet. Sett ur en viss bestämd synvinkel berör den Sverige, eller närmare bestämt Gotland.

Domitianus och Gotland

Gotlands jord har gett oss omkring 6.500 antika romerska silvermynt, *denarer*. De äldsta tillhör Nero (54–68), de yngsta några kejsare på 200-talet, Alexander Severus (222–235) och Gordianus III (238–244). 49 denarer funna på Gotland bär kejsar Domitianus porträtt¹. Ett obetydligt antal, kan det tyckas, men då bör man hålla i minnet att endast en liten del av de 6.500 mynten, sammanlagt några

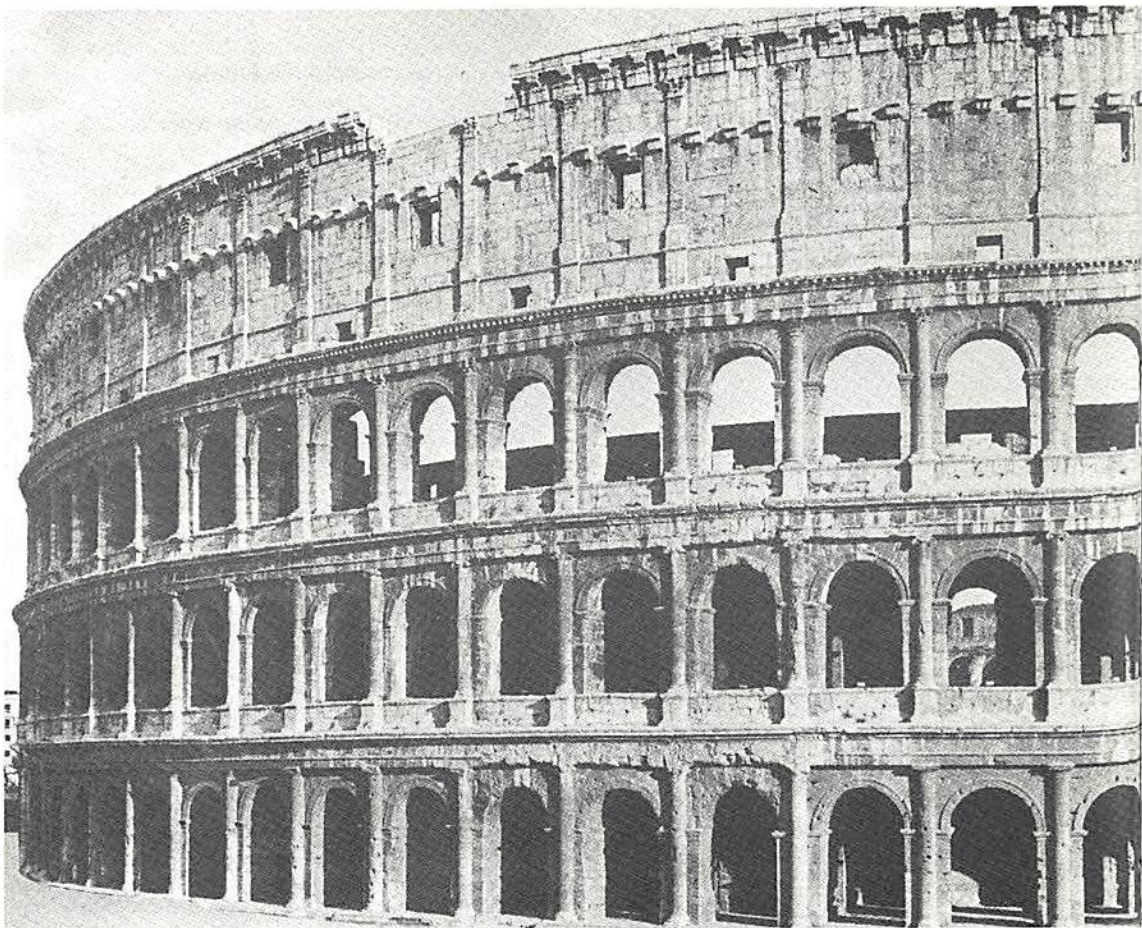
hundra, tillhör tiden före år 100; huvuddelen faller på vår tideräkning andra århundrande.

De 49 mynten med Domitianus (HN) porträtt har en intressant fördelning, 28 stycken, alltså mer än hälften, tillhör tiden *före* hans tronbestigning år 81, endast 18 faller på hans egen regering åren 81–96 (tre är omöjliga att exakt datera). Mot detta skall ställas att ett mycket stort antal av mynten från tiden före år 100 tillhör företrädaren Vespasianus tio år långa regering (69–79).

Hur kan mynten vara så många från Vespasianus regering och så få från Domitianus? Vi vet att man under flavierna gav ut mynt varje år (typerna kan dateras). Präglade Domitianus under sin femton år långa regering *färre* mynt än Vespasianus på bara tio år? (Enligt en modern beräkning skulle Domitianus ha låtit slå mer än 200 miljoner denarer under sin tid som kejsare; någon motsvarande siffra för Vespasianus regering finns inte.) Präglade Domitianus rentav så få mynt, att de med hans porträtt utgivna av hans två företrädare kom att utgöra

Guldmynt med kejsar Domitianus porträtt. Förstorat. Präglat 88–89 eKr i Rom. (RIC 127).

Colosseum i Rom. Färdigställt och invigt under Domitianus regering (81-96 eKr).

en större grupp i den cirkulerande myntmassan än de han själv lät slå åt sig? Av fördelningen på Gotland att döma skulle man nästan kunna tro det. Men det är helt osannolikt. Domitianus var, som nämnt, förtjust i sin brorsdotter, men sin bror och sin far hade han en stark önskan att distansera sig från. Det är därför svårt att tänka sig att han inte skulle ha låtit prägla fler mynt med sitt eget porträtt än vad bror och far sammanlagt gjort för honom. Att det inte heller är sannolikt att mynt från Domitianus regering av någon anledning skulle ha belagts med exportförbud, visas av fynden utanför Romarriket på kontinenten. Förklaringen måste sökas på annat håll, i Domitianus originella myntpolitik.

Förbättrar mynten

Uppfattningen att en "god" kejsare präglade "gott", dvs fullödigt, mynt

fanns redan under antiken. Att den utomordentligt gode Augustus (30 fKr-14 eKr) gav ut gott mynt förväntar således inte, inte heller att den förskräcklige Nero (54-68) försämrade mynten. Men försämrade mynten gjorde också den såsom god ansedde Vespasianus. Och vår Domitianus, med sina ålderdomliga bestraffningsmetoder, var egentligen den ende kejsare efter Nero som gjorde ett allvarligt försök att förbättra mynten.

Vespasianus försämrade alltså mynten. Silvermynten bestod under honom av endast 89% silver. Hans närmaste efterträdare, sonen Titus, gjorde ingen ändring (Titus korta regering är mest känd för att vulkanen Vesuvius då hade ett utbrott som begravnade städerna Pompeji och Herculaneum). Ändringen kom med Domitianus.

Domitianus var, som nämnts, angelägen om att på alla sätt distansera sig från sin far och sin bror, som han inte

dragit särskilt jämnt med. Hans många mynt kan dateras inte bara till året utan även till del av år. Därför vet vi att han på hösten år 82, knappt ett år efter sitt regeringstillträde, gjorde sin första myntreform och började ge ut mynt med samma silverhalt som de på Augustus tid (se ruta). Dessförinnan hade han avskedat den "finansminister" han ärvt av far och bror och som han tydligen höll ansvarig för de dåliga mynten. Den fd finansministern (latin *a rationibus*) slapp dock bli levande begravd.

Domitianus fick dock snart problem med likviditeten (han hade bli höjt soldaternas löner, för första gången på etthundra (!) år). Från år 85 lät han därför slå mynt med "bara" 94% silver, (dvs efter Neros standard, se ruta) och det höll man sedan fast vid, också något decennium efter Domitianus' död. Nästa ändring kom under

den "gode" Trajanus, som senast är 107 återgick till Vespasianus' och Titus' standard (89%). 40 år senare, under den nästan änglalikt "gode" Antoninus Pius (138–161), kom nästa försämring. Därefter duggade de tätt, så att man till sist, på 250-talet, nådde den logiska slutpunkten och fick silvermynt som så gott som helt bestod av koppar. Se ruta!

Greshams lag

Domitianus myntförbättring blev en parentes, men en betydelsefull sådan. Enligt en nationalekonomisk lag, som kallas Greshams lag, driver dåligt mynt ut gott, som smälts ner, lagras (tesaureras) eller exporteras. Effekten av den tillfälliga myntförbättringen borde alltså bli att Domitianus mynt försvann ur cirkulationen snabbare än de sämre mynten från företräddarna Vespasianus och Titus. Genom myntfynden vet vi att detta också skedde. Men det var en långsam process. Så länge det överhuvudtaget fanns denarer från tiden före år 100 eKr, fanns det mynt från Domitianus regering.

Det är särskilt tydligt i stora fynd. Låt oss återgå till Gotland. De största fynden där kan vi idag studera på ett bättre sätt än vad som var möjligt för bara några år sedan.² Tabellen nedan th visar hur Vespasianus-, Titus- och Domitianus-mynten fördelar sig i de nio största väl beskrivna fynden från Gotland (fyndnummer enligt Lind 1981).³ Jag har för vart och ett av fynden fört ihop Vespasianus och Titus och delat upp Domitianus på tiden före respektive efter 81 (Domitianus Caesar och Domitianus Augustus; den senare titeln bars endast av en regerande kejsare, en tronarvinge kunde benämnas Caesar). Antal mynt/fynd ska ge en uppfattning om fyndets faktiska storlek och omfattar ibland fler mynt än som varit möjliga att bestämma. Alla denarer från Domitianus regering funna på Gotland bär Domitianus eget porträtt; alla mynt med Vespasianus eller Titus porträtt hör till tiden före 81.

Tendensen är, som vi kan se, tydlig nog. De sämre mynten från Vespasianus och Titus utgör (tagna tillsammans) så gott som alltid en större grupp än de bättre mynten från Domitianus regering ("Domitianus Augustus"), och de likaledes sämre mynten från Domitianus tid som Caesar är vanligen fler, också i de enskilda fynden, än de från hans tid som Augustus.

Se särskilt nr 18 (Sigdes i Burs, 1906) och nr 62 (Sindarve i Hemse, 1870). Totalsumman för Gotland bekräftas alltså av de enskilda fynden. Det är uppenbart att fynden på Gotland inte ger en representativ bild av utmyntningens storlek under flavierna och att mynt från åren 81–96 har sorterats ut, "smälts ner".

Vem smälte ner Domitianus mynt?

Vem är det då som har smält ner mynten från Domitianus regering och var har det skett, i eller utanför Romarriket? Min uppfattning är att det ägde rum i Romarriket och att det främst är myntherren själv, de romerska myndigheterna, som var ansvarig. Vid myntprägling hade man för vana att smälta ner äldre (bättre) mynt, för att slå nya (sämre) av metallen. Någon gång under 100-talet började man i detta avseende favorisera mynt från Domitianus regering framför dem från Vespasianus (och Titus). Fynd på fd romerskt territorium från tiden före 200 innehåller som regel fler mynt med Domitianus som Augustus än som Caesar, vilket svarar mot utmyntningens volym. Efter 200 blir förhållandet det motsatta; utsorteringen börjar nu framträda tydligt i fynden. Domitianusmynten på Gotland har, tagna tillsammans och i de flesta enskilda fynden (jfr tabellen), ungefär den fördelning som är vanlig i fynd från romerskt territorium nedlagda efter år 200. Då det knappast är troligt att det skett en utsortering av Domitianusmynt på Gotland av samma slag som den som skedde i Romarriket – mynten från första århundrandet har varit för få och skillnaden i silverfinhet mellan flaviernas mynt under olika perioder för liten för att den skulle kunna upptäckas här uppe i Norden – återstår bara möjligheten att denarerna på Gotland exporterats från Romarriket mot Gotland i klump, efter

Romersk kejsartid – ständiga myntförsämringar

De viktigaste silvermynten under äldre romersk kejsartid (30 fKr – 250 eKr), *denarerna*, präglades i mycket stora mängder, periodvis tiotals miljoner varje år, från Augustus (30 fKr – 14 eKr) till efter mitten av tredje århundradet eKr. Ett nytt silvermynt, dubbeldenaren eller *antoninianen*, introducerades 214 eKr och slog så småningom ut denaren.

Antiken kände inte begreppet *kreditmynt*. Det var en självklar sak att ett silvermynt skulle bestå av silver, så rent som möjligt. Augustus reorganiserade det romerska myntsystemet. Hans denarer uppfyllde kraven (98 – 99% silver). Nero (54 – 68) minskade år 64 vikten från 3,7 till 3,25 gram och ökade på andelen oädel metall (koppar) ("Neros myntreform"). Silverhalten kom att ligga kring 94%. Vikten 3,25 gram höll man sedan i stort sett fast vid in på 200-talet; silverhalten blev däremot också i fortsättningen föremål för manipulationer. Tendensen var nedåtgående. Från år 195 bestod silvermynten bara till ungefär hälften av silver ("Septimius Severus myntförsämring"). Ännu på 250-talet bestod dock ett "silvermynt" till omkring en femtedel av silver. Sammanbrottet för det system som en gång introducerats av Augustus kom strax före 260, då kejsar Gallienus (253 – 268) började prägla "silvermynt" med bara omkring 5% silver.

Mynt präglade efter Septimius Severus myntförsämring år 195 är mycket sällsynta utanför Romarriket men synnerligen talrika på fd romerskt territorium. Det är en omtvistad fråga hur stor vikt man under antiken fäste vid alla dessa manipulationer med myntens vikt och renhet.

år 200. Och det är en mycket intressant tanke.

Tabell

Vespasianus-, Titus- och Domitianusmyntens fördelning i de nio största väl beskrivna denarfynden från Gotland.

Fynd nr (Lind 1981).	8	9	18	43	44	53	62	63	89
Vespasianus & Titus	4	2	17	12	4	12	21	2	6
Domitianus Caesar	3	-	2	2	2	2	11	-	-
Domitianus Augustus	1	-	1	1	-	3	2	-	6
Slutmynt (år)	200	198	195	195	187	195	195	195	195
Antal mynt/fynd	253	181	646	367	212	312	1500	211	390

Det kejsrerliga palatset i Rom, huvudsakligen uppfört under Domitianus regering (81-96 e.Kr).
Från en modell i Museo della Civiltà Romana i Rom.

Moral – inte ekonomi

Vad beträffar Domitianus och hans motiv för sitt försök att förbättra silvermynten, är det bara en sak att säga: det var ett uttryck för en moralisk, en värdekonserverativ hållning. Dåligt mynt var en förolämpning mot gudarna och gammal god sed lika grov som okyskhet hos en prästinna som satts att vakta den heliga elden av vilken nationens välfärd var beroende. Om sk ekonomiskt tänkande var det inte fråga i någondera fallet.

Romare som ville utmärka sig hade en benägenhet att försöka framstå som stora moralister. Domitianus var varken den förste eller den siste moralisten som inte förmått leva upp till sina egna krav och som blivit en pina för omgivningen. Men han kontrollerade större resurser än de flesta och har lämnat ett tydligare spår efter sig i historien. Och tack vare hans stolligheter kan vi idag här i Sverige göra oss en bättre bild av vår egen forntid än vad som annars hade varit fallet.

Noter

¹ Antalet är betydligt högre än i min katalog över romerska denarer funna i Sverige, som utgavs 1981 (Lennart Lind, *Roman denarii found in Sweden*, 2, *Catalogue*, "Lind 1981"). Det beror delvis på att Gotlands jord lämnat ifrån sig ytterligare några mynt, men har framförallt en annan förklaring. För några år sedan återfanns nämligen helt oväntat delar av de två största denarfynden på Gotland och i Skandinavien, dvs det från Sindarve i Hemse socken (Lind 1981 nr 62) och det från Sigdes i Burs socken (Lind 1981 nr 18), gjorda 1870 och 1906 och från början bestående av 1500 respektive 646 denarer. Bägge fynden hade visserligen en gång i tiden lämnats in till Statens Historiska Museum i fullständigt skick, men på 1970-talet kunde endast 1391 respektive 494 mynt spåras där. Med de återfunna mynten, som någon gång före 1970 placerats i fel skåp på fel avdelning, omfattar Sindarve-fyndet nu 1488 mynt, det från Sigdes 644. Av skäl som är lätta att förklara men irrelevanta i detta sammanhang består de återfunna mynten till en oproportionerligt stor del av mynt från första århundradet e.Kr. Detta faktum gör att vi på ett helt nytt sätt kan studera hur

tex mynten från flaviernas tid fördelar sig på fynd från Gotland och i Skandinavien.

² Se not 1. Under arbetet på min doktorsavhandling, *Romerska denarer funna i Sverige*, tryckt 1988, hade jag bara på sluttampen tillgång till en någorlunda fullständig bild av hur mynten faktiskt fördelade sig i de två största fynden från Gotland.

³ Se not 1. □

Over 25 Years we offer
Banknotes of
the World Mostly first Class
at fair price.
We sell-buy-trade.
Free Lists on request.

NORAY AG

Unter dem Walde
Ch-3932 Zeneggen VS
Switzerland

Tidigmedeltida depåfynd på Gotland

Av Kenneth Jonsson och Nils-Gustaf Nydolf

Lördagen den 12 oktober 1991 påbörjade Börje Olofsson höstplöjningen av åkern närmast gården, Mannegårde i Lye sn, på Gotland. Efter några få plöjda vändor såg han något som tilldrog sig uppmärksamheten i en upplöjd tilla. Från traktorn såg det ut som ett rättbo. På några meters avstånd såg det ut, som om det skulle vara penninggräs! Vid närmare granskning framgick det klart, att det var ett hundratal små silvermynt, väl samlade i en liten hög.

Det har nästan blivit en regel, att en skatt plöjs upp varje år på Gotland. Det var därför inget okänt fenomen för markägaren, snarast något närmast naturligt, ty han kunde bygdens historia och visste, att i närheten hade på medeltiden bott en storman. Visserligen syns i dag inga spår av äldre bebyggelse vid fyndplatsen, men kalksten brukar plöjas upp på en annars nästan stenfri åker och läget för en bosättning är fördelaktigt. Det skattfyndsprojektets undersökningar på Gotland under ledning av Majvor Östergren har också visat att skatterna normalt gömdes undan inne i husen, kanske under en golvplanka (Östergren 1989, s 60–62). Det tyder på att även denna skatt en gång gömts undan i ett hus vars rester sedan har plöjts upp.

Det var ett självklart steg, att utan att röra mynten försöka nå någon myndighetsperson. Eftersom dagen var en lördag, lyckades det inte. Fyndet täcktes därför över med en träskiva och plöjningen av åkern fortsatte i väntan på den nya arbetsveckan.

På måndagen anmäldes fyndet till Riksantikvarieämbetet i Visby. De upplöjda mynten låg mycket väl samlade inom ca 30 centimeter i diameter. Det som gjorde den nya skatten extra intressant var att man kunde se att såväl vikingatida tyska och engelska mynt som tidigmedeltida gotländska mynt ingick i skatten. Flera mynt låg fortfarande samlade i staplar. Bland mynten syntes en fingerring av vridna silvertenar, ett hänge av punsat silverbleck (ursprungligen en del av infattningen av en bergkristall), samt några små fragment bitsilver. Myntkoncentrationen frilades och gipsades

Fig. 1. Skatten under utgrävning. Endast gotländska mynt ingick i den del som inte rubbats av plogen. Foto: Leif Zerpe, Ragu, Visby.

in till ett preparat, för att kunna grävas ut i laboratorium. Fyndplatsen och den närmaste omgivningen avsåktes med metallsökare. Några fler mynt påträffades inte, men ute i åkern hittades några bronsfragment, som kan härröra från medeltida verksamhet.

Två veckor senare gjordes en uppföljning med en noggrannare efterundersökning av fyndplatsen. Syftet var primärt att söka fyndgömmen och eventuellt resterande mynt. Någon mer omfattande undersökning av området, för att klarlägga fyndmiljön, företogs inte vid detta tillfälle. All jord vid fyndplatsen sållades, utan att ett enda strömynt eller boplatsfynd påträffades. Väl nere på steril botten, som bestod av fin sand (en lokal fyndighet), påträffades fyndgömmen ca en halv meter från de upplöjda mynten. När den sterila botten rensades fram, syntes tydligt, hur plogbillen ristat en smal ränna i sanden, rätt genom fyndgömmen. Mynten låg något utspridda längs plogspåret, men ändå väl samlade på en så liten yta, att även denna koncentration kunde tagas upp som preparat. Det är förvånansvärt, hur litet plogen skadat skatten. Uppenbart är, att det var första gången, som plogen träffade fyndgömmen. De

upplöjda mynten hade förts upp till jordytan inne i tilla och vändes upp och ner, utan att spridas.

Utgrävningen av preparaten företogs inomhus under noggrann dokumentation och utfördes av Nils-Gustaf Nydolf, Ann-Marie Pettersson och Leif Zerpe. Mynten mättes in i exakt läge skikt för skikt och numrerades mynt för mynt. De flesta av de utplöjda mynten – totalt var 200–300 mynt synliga på ytan i de två preparaten när utgrävningen började – låg fortfarande i mer eller mindre intakta staplar. Preparatet på markytan grävdes ut först och innehöll inte mindre än 784 föremål varav alla utom tre var mynt. Ganska snart visade det sig, att själva fyndgömmen fanns kvar, till stora delar fortfarande intakt. Den framträdde i den omgivande sanden som ett runt hål, endast ca 5 centimeter i diameter. I "hålet" stod mynten i staplar, mycket tätt tillsammans (fig. 1). Den avslutande utgrävningen visade att mynten förvarats i en "strumpformad" påse eller pung av organiskt material. Små fragment antyder att den varit av läder. Påsen har varit något nergrävd i bottensanden, utan några andra synliga tecken på förvaringsåtgärder. Den del som låg kvar in situ

omfattande 2/3 av hela skatten och innehöll uteslutande gotländska mynt.

Antalet föremål uppgår preliminärt till 2.638 varav 2.634 mynt och de fördelar sig på präglingsområden enligt följande:

	<i>Antal</i>	<i>Slutmynt</i>
Gotland	2.608	ca 1140
Tyskland	18	1084
Ungern	1	1047
England	6	1080
Danmark	1	1035

Tre mynt är sammankorroderade medan en del andra är otydliga och i behov av konservering varför vissa bestämningar kan komma att ändras i den förteckning som redovisas till höger.

Myntsammansättningen är heterogen och består av två delar; en tidig-medeltida (nr 1–2608) som omfattar de gotländska mynten och en vikingatida (2609–2634) som omfattar övriga mynt. Eftersom den gotländska myntningen inleddes ca 1140 samtidigt som den under vikingatiden mycket omfattande myntimporten upphör (ca 145.000 mynt importerades till Gotland ca 800–1140) är det tänkbart att ett fynd kan innehålla en blandning av dessa två delar.

Den yngsta typen är den med andra ord nästan dubbelt så vanlig som den som finns i Mannegårde. Om Mannegårde hade samlats ihop en längre tid efter att denna typen hade präglats är det sannolikt att den skulle ha varit representerad. Den vikingatida skattens nu kända slutmynt (1084) hade därför knappast förändrats i någon högre grad även om fler mynt hade varit bevarade.

I detta fall är det emellertid osannolikt:

- de vikingatida myntens kronologiska sammansättning tyder på en samling mynt undanlagda redan vid slutet av 1000-talet eller början av 1100-talet
- när den gotländska myntningen inleddes bör myntcirkulationen ha reglerats inom relativt kort tid och utländska mynt har inte längre kunnat cirkulera fritt utan måste växlas in mot gotländska.

Endast under ett tidsbegränsat övergångsskede vore det därför möjligt att importerade mynt skulle kunna förekomma tillsammans med gotländska mynt mer än i enstaka exemplar (se Burgefyndet nedan). Manne-

	<i>Mynt</i>		Ungern
	Gotland		2627 Andreas 1047–1060.
1–2068	Penning ca 1140–1225.		England
	Tyskland		2628 Æthelred II 978–1016.
2609	Trier. Årkebiskop Poppo 1005–1046.		Long Cross. Lincoln, Dreng.
2610	Saint-Trond. Anonym ca 1075. Dbg-.		2629 Æthelred II 978–1016.
2611	Köln. Kung Otto III 983–996. Häv. 34.		Last Small Cross. Winchester, Brihtnoth.
2612	Köln. Kejsar Henrik II 1014–1024. Häv. 189.		2630 Edward Bekännaren 1042–1066. Pacx. Norwich, Blacaman.
2613	Deventer. Kejsar Heinrich II 1014–1024. Dbg 564.		2631 Wilhelm I 1066–1087.
2614	Soest?		Profile Cross and Trefoil. Canterbury, Alfred?
2615	Lüneburg. Hertig Bernhard I 973–1011. Dbg 589.		2632 Wilhelm I 1066–1087.
2616	Corvey? Kölnefterprägling ca 1050–1075. Häv. 106?		Profile Cross and Trefoil. London, Edwi.
2617	Mainz. Årkebiskop Wezilo 1084–1088. Dbg 813.		2633 Wilhelm I 1066–1087.
2618	Mainz?		Profile Cross and Trefoil. Myntort? Lfwine
2619	Worms. Kung/kejsar Henrik II 1002–1024. Dbg 845.		Danmark
2620	Worms?		2634 Magnus 1035–1042.
2621–2626	Myntort?		Lund?
			<i>Övriga föremål</i>
			2635 Hänge gjort av infattning till bergskristall.
			2636 Silverbleck, dubbelvikt.
			2637–2638 Klippt ten.

gårdeskatten bör emellertid ha gömts undan först efter att den gotländska myntningen har pågått under flera decennier. Det mest sannolika är därför att de 26 vikingatida mynten utgör rester av en skatt, nedlagd under decennierna kring 1100, som sedan hittats vid eller efter mitten av 1100-talet varvid ett mindre antal har sparats medan resten troligen har smälts ned. Att skatten ursprungligen sannolikt varit större baseras dels på att skatterna från 1000-talets slut och 1100-talets början nästan utan undantag består av ett stort antal mynt. Vidare är antalet engelska mynt i förhållande till de tyska i Mannegårdefyndet alldeles för stort för en skatt från denna tid.

När urvalet gjordet har de engelska mynten blivit överrepresenterade pga att de är välpräglade. Inte heller de tyska mynten är representativa eftersom flera typer som normalt är mycket vanliga helt saknas, utan även de utgör sannolikt ett urval. Trots att sluppen kan ha spelat en stor roll vid urvalet och att antalet är begränsat tyder sammansättningen ändå på att den vikingatida delens slutmynt kan rekonstrueras med stor tillförlitlighet. De engelska mynten slutar nämligen med tre ex. av Wilhelm Erövrarens näst yngsta typ. Ser man till antalet mynt i svenska fynd totalt förekommer hans åtta typer i nedanstående antal.

<i>Typ</i>	<i>Präglad ca</i>	<i>Antal</i>
1. Profile Cross Fleury	1066–8	14
2. Bonnet	1068–70	3
3. Canopy	1070–2	6
4. Two Sceptres	1072–4	4
5. Two Stars	1074–7	13
6. Sword	1077–80	12
7. Profile Cross and Trefoil	1080–3	47 (Inklusive Mannegårde)
8. Paxs	1083–6	88

Fig. 2. Den äldsta gotländska myntgruppen ca 1140-1225.

Vad gäller de gotländska mynten kan man först konstatera att myntningen under äldre medeltid bestod av tre grupper.

1. Ca 1140-1225	Hjulkors)(Byggnad	LLXX
2. Ca 1225	Hjulkors)(Dubbellinjigt kors	LLXXI
3. Ca 1225-1288	Flertal typer, bla Hjulkors)(Rutat kors	LLXXII

Mannegårdeskatten omfattar endast mynt från den äldsta gruppen (fig. 2), som är synnerligen likformig och enbart består av en typ. Det tidigaste depåfyndet där typen ingår är Burge, Lummelunda sn, Gotland, tpq 1143 (SHM 28830 etc) som dessutom är det yngsta fyndet från Sverige med vikingatida mynt. Bland skattens 2.959 mynt ingick ett ex. som väger 0,47 g, dvs betydligt mer än alla andra kända ex., medan alla övriga mynt var importerade från framför allt Tyskland och England. Myntningens start kan genom denna skatt dateras till ca 1140. Näst yngsta depåfynd är Bårarp, Råvinge sn, Halland, tpq 1152 (SHM 20003) och troligen nedlagt under andra hälften av 1150-talet (Jensen 1983), med ett kantskadat ex. som väger 0,21 g.

Tidigare var totalt sju depåfynd kända på Gotland med denna äldsta typ.

Fynden har ordnats i en tänkt kronologisk serie, vilket inte låter sig göra så lätt eftersom de ofta inte innehåller några andra mynt som kan hjälpa till att datera fynden närmare. I fynden

med enbart gotländska mynt kan mynten inte längre studeras eftersom de förlorat uppgift om sin proveniens och arkivuppgifterna är ibland mycket knapphändiga. I beskrivningen av Gothemsfyndet nämns inget om varianter som kan antas vara sena, men å andra sidan påtalas uttryckligen att mynt med inskrift saknades. Dateringen kan därför inte fixeras närmare än ca 1175-1200.

Det finns en hel del skäl som talar för att Visbyfyndet är identiskt med ca 2.200 provenienslösa ex. i Kungl. Myntkabinettet (se Jonsson 1983, s 96-99). I så fall har den även innehållit 68 gotländska lejonbrakteater

som sannolikt tillhör Sverker Karls-sons 1196-1208 myntning i Lödöse (LL XXI:A). Uppgifter i Gotlands Fornsal (GF A 784) visar att även utländska mynt har varit representerade men de är svåra att datera närmare. I fyndet från St. Källstäde ingick 7 ex. av denna Lödösetyp.

Fynden från Botarve, Folke och Norrkvie är inte bevarade och de arkivaliska beskrivningarna är för knapphändiga för att nedläggningstiden ska kunna bestämmas närmare.

Ett ex. i Mannegårdesyndet har på åtsidan ett kors med ringar i korsändarna och i vinklarna. Ett motsvarande ex. ingick även i fyndet från Gothem. Om detta är en gotländsk typ eller en efterprägling kan inte fastställas för närvarande utan att närmare studera övriga fynd där den är representerad.

På nuvarande stadium, innan Mannegårdeskatten har blivit föremål för en noggrann genomgång och bearbetning, kan man först notera att vikten för tre ex. ligger på 0,19-0,17 g. Detta tillsammans med det faktum att inga av de från andra skattfynd med den

Kungl Myntkabinettet

Utställningar: Ingång under okt och nov tillfälligt från Storgatan 41, 2 tr, Stockholm

Specialutställning: "Gustav III:s medaljhistoria" tom 15 jan -93

Ring i övrigt telefon 08-783 94 00 mellan kl 9-11 och 13-15 för information.

Museet:
Tisdag - söndag 12-17
Måndag slängt

Besökstid: tisdag 13-16
ingång (tillfälligt) Storgatan 41

Besöksadress
(efter överenskommelse om tid per telefon): Storgatan 41

Postadress:
Box 5405, 114 84 Stockholm
Tel: 08-783 94 00

äldsta gotländska mynttypen kända degenererade varianterna finns i denna skatt gör att en sannolik nedgrävningstid ligger inom tidsintervallet ca 1165-1180. Förutsättningarna för att få fram en relativ kronologi inom gruppen inom den långa präglingsperioden ca 1140-1225 har tidigare varit dåliga, eftersom alla övriga fynd förefaller tillhöra slutet av perioden. Detta är den första skatt som kan dateras till periodens mitt. Förhoppningsvis kan den noggranna dokumentationen av skattens interna sammansättning ge hållpunkter för en relativ intern kronologi för typen. Det är redan nu klart att skatten innehåller många stampidentiska ex. och en närmare analys av antalet stamper som är re-

Nedläggningstid	Fyndort	Socken	År	Gotländska	Övriga	Litteratur	Inv.nr
1145	Burge	Lummelunda	1967	1	2.958	Th -	SHM 28830
1175-1200?	?	Gothem	1863	342	-	Th 15	SHM 3172
1200-1210	Botaniska Trädgården	Visby	1876	ca 2.350	69?	Th 16	SHM 5716
1200-1210	St. Källstäde	Lärbro	1839	317	7	Th 14	SHM 886
(1200?)	Folke	När	1863	3.687	-	Th 17	SHM 6822
(1200?)	Botarve	Vamlingbo	1884	ca 1.600	-	Th 18	SHM 7558
(1200?)	Norrkvie	Grötlingbo	1837	50	-	Th 13	SHM 778

presenterade i skatten kommer att kunna ge värdefulla upplysningar om myntningens storlek.

På ett snedpräglat ex. är den synliga delen av inskriften "PORIA" eller "PORTA". Under förutsättning att hela inskriften är läslig skulle denna del kunna utläsas emporium (lat. handelsplats/köpstad), portus (lat. hamn) eller porta (lat. port/stadspart). De skulle i så fall antyda att myntningen skett i en tätort som vid denna tid knappast skulle kunna vara något annat än Visby.

Trots att de gotländska penningarna har en så låg vikt är ett stort antal ex. i skatten halverade. Halvpenningar präglades normalt inte på kontinenten utan penningen klipptes i stället i två halv. Utomlands finns det skriftliga belägg på att detta skedde redan på myntverket och förmodligen har så även varit fallet på Gotland. Halveringen visar också att man på Gotland haft behov av mycket låga valörer med en vikt av mindre än 0,1 g. Det man redan nu kan ana om myntningens storlek och behovet av mycket låga valörer tyder på att mynt var i allmän cirkulation på Gotland under senare delen av 1100-talet och användes även vid små transaktioner.

Mannegårdskatten har inlösts av Kungl. Myntkabinettet i Stockholm och har fått inventarienummer KMK 102086.

Litteratur och förkortningar

Dbg: H. Dannenberg, Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit, I-IV. Berlin 1876-1905.

Häv.: W. Hävernick, Die Münzen von Köln. Köln 1936.

Jensen 1983: J.S. Jensen, Bårarp-fyndet 1932. Et hallandsk møntfund fra Svend Grathes tid. Numismatiske Meddelelender XXIII, s. 101-124.

Jonsson 1983: K. Jonsson, Översikt över fastlandsmyntningen ca 1180-1250. Numismatiske Meddelelender XXXIV, s. 75-103.

KMK: Kungliga Myntkabinettet, Stockholm.

LL: Lars O. Lagerqvist, Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt. Stockholm 1970.

SHM: Statens Historiska Museum, Stockholm.

Th: B. Thordeman, Sveriges medeltidsmynt. I Nordisk Kultur XXIX. Stockholm 1936.

Östergren 1989: M. Östergren, Mellan stengrund och stenhus. Stockholm 1989.

Idrottsklubben Hephata 100 år

Idrottsklubben Hephata stiftades den 1 april 1892 och är med sina 100 år en av Sveriges äldsta idrottsföreningar för handikappade. Hephata är också en av landets största föreningar för döva idrottare. Namnet Hephata är lånat från hebreiskans "upplåt dig."

Under det första halvåret 1992 firar klubben sitt 100-årsjubileum med bla ett stort antal internationella idrottstävlingar i Stockholm, i grenar som badminton, basket, tennis m.fl. Sammanlagt räknar man med närmare 3000 deltagare och många utländska gäster. Festligheterna öppnades med en invigningsceremoni i Stockholms stadshus den 1 april och avslutas den 17 juli vid Grand Hotel.

Till klubbens mera namnkunniga medlemmar hör bla den flerfaldige olympiske mästaren Bertil Bååth i friidrott och elitbasketspelaren Robert Hummelvik, Alvik.

Det kan här vara av intresse att påminna om den medalj som klubben lät prägla snart efter bildandet. Medaljen är silver och mäter 31 mm i diameter. Åtsidans omskrift lyder: IDROTTSKLUBBEN HEPHATA STOCKHOLM. I mittpartiet finns klubbens sköld — en typ som anknyter till 1500-talet. På ginbalken finns bokstäverna: I.K.H. På sköldens nedre fält finns texten: STIFTAD / DEN 1 APRIL / 1892. En pil är skjuten genom skölden. Skölden ligger inom en symbol för treenigheten. Detta är en kristen symbol och är sammansatt av en triangel, tecknet för gudomen och elden, och ett treklöverformat tecken, som står för helighet och gudomlighet. I vissa sammanhang är detta ett tecken för den helige Ande. Frånsidan visar endast en eklövskrans och ett slätt mittparti. Konstnären är okänd.

IW

Idrottsklubben Hephatas belöningsmedalj från 1890-talet.

Foto: RIK-f.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00

Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-11 50 81

Wismar eller Stettin?

Diskussion kring bestämning av myntort för det svenska guldenmyntet från 1684, präglat för staden Wismar.

Av Hans-Jürgen Ulonska

Alltjämt föreligger svårigheter för en entydig bestämning av präglingar från de svenska riksförläningsområdena i Tyskland¹. Även om några nyare fastställanden för myntorterna Wölgast, Weimar och delvis Erfurt fram till 1648 först och främst kan gälla som säkra, återstår sammanfattande och kompletterande fakta beträffande Wismar, Stralsund, Pommern efter 1648 och delvis Erfurt till 1648².

Efter det att år 1648 som en följd av den westfaliska freden Wismar samt en del av ön Poel, ön Walfisch med fästning och amtet Neukloster tillföll Sverige som riksförläning³, fortsatte staden Wismar att prägla egna mynt enligt riksmyntförordningen⁴. Med ett undantag tillät inte rådet i Wismar något bestridande av denna rätt. Med anledning därav kommer här diskussionen om gulden-myntet från 1684 att återupptas.

När man år 1684 präglade ett 2/3 talermynt (gulden) för Wismar (fig 1 och 2) med en bild av Karl XI, alltså inte efter riksmyntförordningen och utan tillstånd av det wismarska rådet, drog rådet omgående in detta mynt, så att endast tjugo exemplar skall ha blivit kvar⁵. Enligt tradition⁶ skulle denna gulden ha blivit präglad antingen enligt påbud av den svenske generalguvernören i Stettin, greve Bielke, eller i kraft av en kunglig koncession från Sverige av assessorn vid domstolen i Wismar, Friedrich Klinkov von Friedenschild. En prägling i Wismar tycks mig dock synnerligen osannolik, då staden för det första vid den tiden skulle ha reagerat på en svensk inblandning i dess myntangelägenheter och för det andra i slutet av 1600-talet inte härbärgerade egna myntmästare inom sina murar och för egen

Fig 1 och 2. Åt- och fränsida av det svenska guldenmyntet (2/3 taler) från 1684 för Wismar, utan myntmästartecknen, troligen präglat av Bastian Altmann i Stettin.

Fig 3 och 4. Åt- och fränsida av ett guldenmynt för svenska Pommern från 1685, myntmästartecknen BA, präglat i Stettin.

Fig 5 och 6. Åt- och fränsida av ett halvt guldenmynt för svenska Pommern från 1683, myntmästartecknen BA, präglat av myntmästare Bastian Altmann i Stettin.

Detta är del 3
i Ulonskas artikelserie om
svensktidens myntning.
De förra publicerades i
nr 1 och 6, 1992

Foto: Fritz Engström, KMK.

del lät prägla sina mynt genom främmande myntmästare⁷. Trovärdigare är väl antagandet, att gulden-myntet präglats i Stettin. Vid en jämförelse mellan det för Wismar präglade gulden-myntet från 1684 med en gulden från det svenska Pommern från 1685 och en halv gulden från 1683⁸ konstaterar man, att dessa måste härröra från ett och samma stämpelsnitt (fig 3 och 5). Vid den tiden, mellan 1681 och 1685, präglade myntmästare Bastian Altmann i Stettin⁹. Inte utan orsak har denne måst vara försiktig med att begagna sitt annars vanliga myntmästartecken AB; möjligtvis anande i förväg det wismarska rådets protest, vilken också kom med tiden¹⁰.

Denna artikel skulle alltså kunna föranleda kommande katalogverk att ge gulden-myntet 1684 från Wismar Stettin som myntort och Bastian Altmann som myntmästare.

Referenser och anmärkningar

¹ Jfr L.O Lagerqvist: Gustav II Adolfs likfärdsmynt från Wolgast, *Myntkontakt*, Stockholm 1981. – Behr/Ulonska: Neue Erkenntnisse bei der Zuordnung von Münzprägungen in Deutschland durch Gustav II. Adolf von Schweden zur Münzstätte Erfurt, *Numismatisches Heft*

Nr 33, Gera 1987, s 53 ff – Ulonska/Erzmann: *Gibt es einen Weimarer Schwedentaler vom Jahre 1631? Numismatisches Heft*, Nr 37, Erfurt 1987, s 26 ff – Ulonska/Bienas: Beitrag zur Münzgeschichte Wismars während der Schwedenzeit am Ende des 17. und zu Beginn des 18. Jahrhunderts. Beiträge zur Wismarer Stadtgeschichte, Heft 6, Wismar 1989.

² Därtill bla Behr/Ulonska 1987 och Ulonska: Beitrag zur Münzgeschichte Erfurts während der ersten schwedischen Besetzung 1631–1635 unter besonderer Berücksichtigung der pekuniären Reorganisation der Erfurter Universität. *Numismatische Informationen*, november och december 1987 och januari 1988, BL des KB der DDR, Erfurt 1987/1988.

³ Från Vitense: *Geschichte von Mecklenburg*, Gotha 1920, s 220 ff.

⁴ Jfr dessutom Bienas: *Beitrag zur Münzgeschichte Wismars*, 1979, s 22 ff även Kunzel 1985. *Mecklenburgische Münzkunde* 1492–1872. Berlin 1985, s 43 f och s. 139 ff.

⁵ Efter Evers; *Mecklenburg-Münz-Verfassung*, Band 1–2, Schwerin 1799 och Ahlström mfl *Sveriges Besättningsmynt*, Stockholm 1980, s 132 f och s 137 f.

⁶ Jfr därjämte Grimm: *Münzen und Medaillen der Stadt Wismar*, Berlin 1897, s 24 f med hänsyn till Evers 1799.

⁷ Dessutom Ulonska/Bienas 1989.

⁸ Bla hos Ahlström 1980, s 85 f, nr 135, ävensom nr 377 från *Auktion F. Schlessinger*, Berlin 1929 (denna variant är inte noterad hos Ahlström).

⁹ Jfr därjämte Ahlström 1980, s 68 f; Bahrfeldt anger i sin uppsats Hat der Grosse Kurfürst in Stettin Münzen prägen lassen? *Brandenburgisch-preussische Münzstudien*, Berlin 1896, att myntpräglingen i svenska Pommern i Stettin endast skulle ha avbrutits mellan december 1677 och juni 1679, när kurfurst Wilhelm kortvarigt hade intagit staden; från Weyl i *Die Paul Henckelsche Sammlung*, Berlin 1876, får vi veta, att myntmästare Bastian Altman då fungerade som myntmästare i Königsberg från 1685 till 1686.

¹⁰ Redan 1660 skulle Wismar för den svenska regeringen ha bevisat sin rättighet att mynta. Kompetensfrågor hade på tiden förhindrat ett svenskt försök att stänga myntorten Wismar, från Kunzel 1985, s 43 f, med hänsyn till Evers 1799, s 399–403. Betr rättmätigheten i Wismars anspråk på egna myntpräglingar hänvisas till en senare uppsats om Wismars mynthistoria mellan 1631 och 1866. □

(Översatt av Maj Jarl bearbetad av N-U Fornander och Lars O Lagerqvist.)

PERSONALIA

Byte i Leiden

Nederländernas myntkabinett (Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet) har fått en ny chef den 1 juni 1992. Dr H. W. Jacobi drog sig tillbaka efter tolv år – varunder han bl a genomfört flytningen 1986 från Haag till Leiden – för att få mer tid till forskning. Han blir kvar som chef för avdelningen nyare tidens mynt och sedlar.

Hans efterträdare blir Mrs Marianne Scharloo, som har arbetat vid Penningkabinettet sedan 1981; hon är chef för medaljvdelningen alltsedan 1988, då hon efterträdde Gay van der Meer, något senare också som FIDEM-delegat. Mrs Scharloo har historia som huvudämne (samt konsthistoria och italienska) från Leidens universitet samt har också studerat bok- och biblioteksvetenskap i Amsterdam. □

Tore Almqvist 1906–1992

F byrådirektören vid Kungl Mynt- och Justeringsverket i Stockholm Tore Almqvist har avlidit, saknad av sina vänner och av numismatikens utövare. När Myntverket flyttade 1974 till Eskilstuna gick Tore i pension men bodde till sin död kvar i bostaden vid Hantverkargatan 5, de sista åren som änkling. Han hade lärt sig yrket – mynttillverkning – synnerligen grundligt och var mycket intresserad av dess tekniska sida, vilket också avsett ett par uppsatser i vår tidskrift. Han hade också förståelse för värdet av att spara föremål och räddade åtskilliga ting från skrotning eller från sopcontainern vid den omnämnda flytningen.

Tore Almqvist besökte flitigt SNFs möten, svarade tålmodigt på frågor

Medalj över Tore Almqvist, utförd av Léo Holmgren, men med felaktigt årtal!

om modern myntning och var alltid redo att hjälpa till. Medlem sedan 1957 blev han korresponderande ledamot 1974. Vi saknar en vänsäll och älskvärd personlighet, som för alltid lämnat vår krets.

LLT

Industrimiljöer på tidiga aktiebrev

Av Ian Wiséhn

Under 1800-talets slut skedde industrialismens genombrott i Sverige. I en rask takt skapades nya aktiebolag över hela landet. Med dessa följde naturligtvis de många vackra aktiebrev som idag är det enda som återstår av flertalet av dessa bolag. Ofta var aktiebrevens försedda med vinjetter som avbildade företagens fabrik och anläggningar. Det var viktigt, då som nu, att köpare av aktiebolagens aktier skulle känna förtroende för verksamheten. Därför fyllde vinjetten en viktig funktion som förmedlare av att visa industrin i ett fördelaktigt ljus. Från skorstenarna bolmar rök, fartyg ligger vid företagets kaj och över hela fabriksområdet är det liv och rörelse. Allmänheten skulle m.a.o få en känsla av framsteg och utveckling.

I de flesta fallen var det viktigast att själva företaget med dess byggnader visades på vinjetten, medan det i några fall var kommunikationerna till företaget samt det omgivande landskapet som skulle framhåvas som tex med aktiebrevet från Saltvik i Gästrikland.

Vinjetterna på aktiebrevens visar miljöer som sällan avbildats av konstnärer. Det var inte längre "modernt" att avmåla en fabriksbyggnad. I stället anlände fotografer som tog bilder av den samlade arbetsstyrkan (med disponenten och förmän i mitten och arbetarna bredvid och bakom på flera led) någonstans inne på området. Sällan gick dessa fotografer runt och fotograferade miljöer.

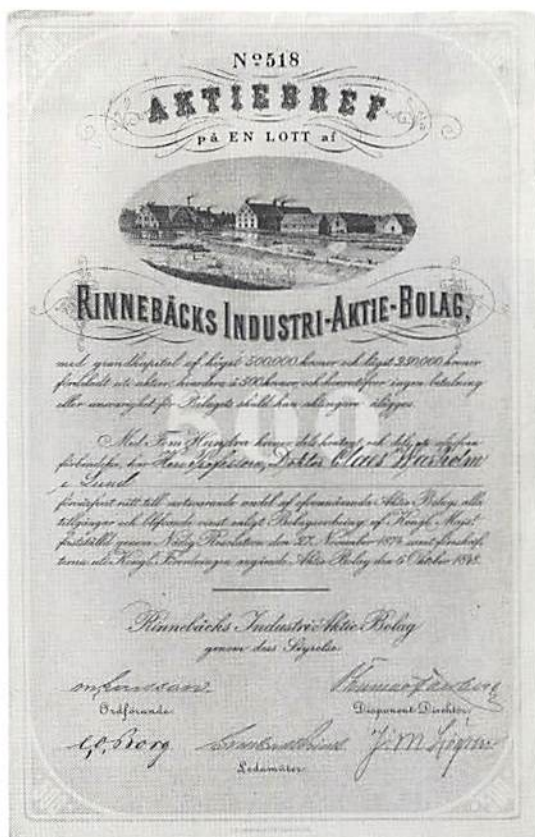
Tidigare, särskilt under 1700-talet och 1800-talets början, var det dock

relativt vanligt att bruks- och gruvanläggningar skildrades av konstnärer som t.ex. Pehr Hilleström d.ä eller Elias Martin. Denna rika bildflora finns delvis förtecknad i Jernkontorets annaler för år 1925: *Sixten Rönnow, Jernkontorets samlingar av svenska bergshistoriska bilder*, Uppsala 1925. Ett försök att skildra denna kategori aktiebrev har tidigare gjorts av den mångkunnige Ernst Nathorst-Böös i *Daedalus* 1973. *Industrihistoria återspeglad i aktiebrev*.

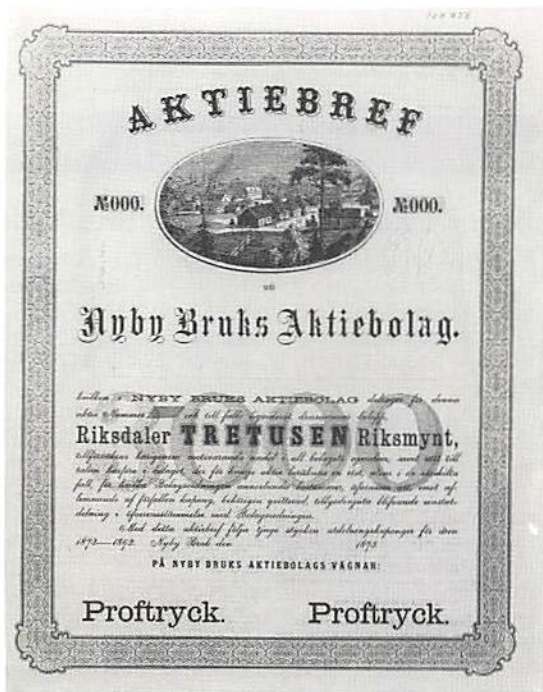
Här nedan beskrives och avbildas sex aktiebrev ur Kungl. Myntkabinetets samlingar:

1. Rinnebäckes Industri-Aktie-Bolag, aktiebrev nr 518 å 500 kronor, utgivet 27 november 1874.

Detta bolag låg vid Kävlingeån i Stora Harrie socken, Skåne. Till verksamheten hörde valskvarn och mejeri.

1. Rinnebäckes Industri-Aktie-Bolag.
Foto (liksom följande): Gummel Jansson, ATA.

2. Nyby Bruks Aktiebolag.

2. Nyby Bruks Aktiebolag, provtryck av aktiebrev å 3000 rdr rm, utgivet i Nyby Bruk 1873.

Gården Nyby köptes i slutet av 1600-talet av advokatfiskalen i änkedrottning Hedvig Eleonoras livgeding* Nils Gavelius (sedermera adlad med namnet Adeltjerna). Från 1807 till 1825 tillhörde gården först mekanikern Adolf Zethelius, som år 1829 här anlade det stora järnverket. Det bestod av valsverk för plåt-, stång- och finjärn samt klippspiksfabrik; Holmens gjuteri och mekaniska verkstad; Nyby ångsåg samt Torshälla vattenkvarn. I anslutning till bruket fanns en järnvägsstation och en ångbåtsstation (under seglationstiden fanns daglig ångbåtsförbindelse mellan Köping, Arboga och Stockholm). Det ljusa huset i vinjettens mitt var Nyby corps-de-logis.

3. Flensburgs Fabrikers Aktie Bolag i Gefle, aktiebrev nr 239 å 1000 kronor, utgivet i Gävle 1 juli 1875.

Detta var ursprungligen en skopluggfabrik som grundats av F. O.

Flensburg år 1860. Från 1880 tillverkades här även svarveriprodukter och företaget fungerade även som agentur för engelska varor. Fabriken var den första i sitt slag i Sverige – eftersom skoplugg tidigare uteslutande importerats från utlandet till fyrdubbelt högre priser.

4. Saltviks Aktie-Bolag, aktiebrev nr 109 å 1000 rdr rm, utgivet i Sundsvall 30 april 1873.

Bolaget låg i Idenors socken i Hälsingland. Socknens industri representerades främst av Saltviks ångsåg med sex ramar och sysselsatte ca 150 arbetare. Aktiebolaget övergick senare i Hudiksvalls trävaruaktiebolags ägo. Vinjetten visar främst inloppet till Saltvik och den natursköna omgivningen.

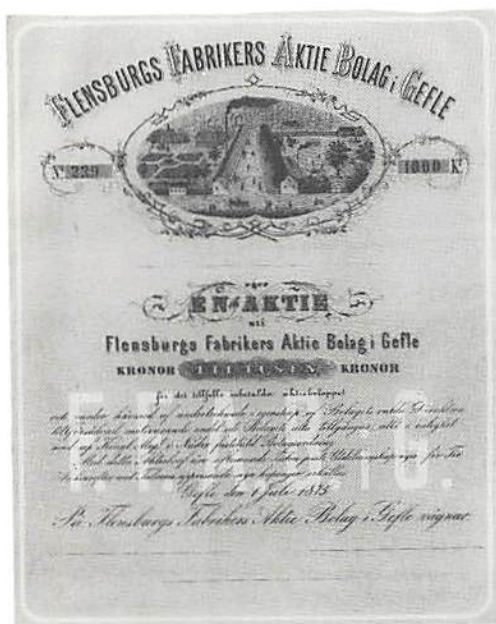
5. Piteå Mekaniska Werkstads Aktie Bolag, aktiebrev nr 129 å 100 kronor, utgiven i Piteå 15 oktober 1874.

Efter freden 1809 blomstrade staden upp och var en tid Norrbotens största stad. Åren 1816–1856 var Piteå residensstad i länet. Under 1870-talet fanns det i staden endast ett halvt dussin företag. Piteå Mekaniska Werkstad var ett av de största.

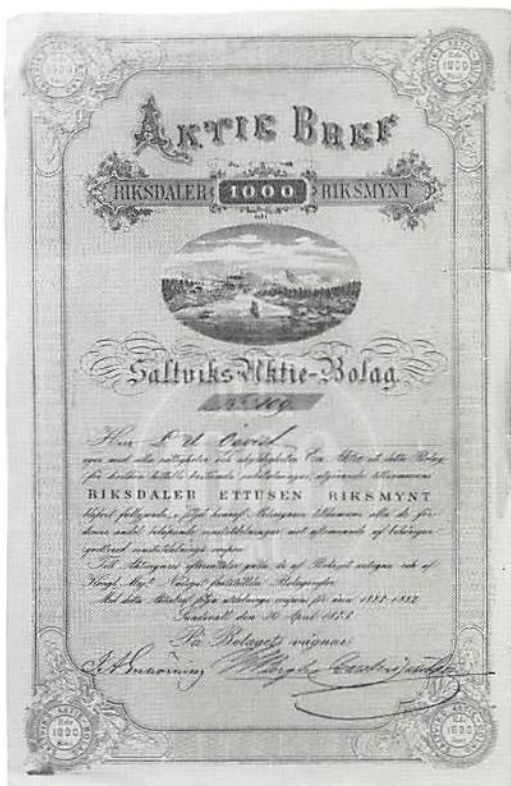
6. Lule Ångsnickeri Aktiebolag, aktiebrev nr 21–40, 20 aktieandelar å 250 kronor/aktie, sammanlagt 5000 kronor, utgivet i Luleå 28 februari 1874.

Lule Ångsnickeri låg öster om södra hamnen på en udde mot Svartön. Här arbetade ca 50 arbetare. Vinjetten visar hela anläggningen med bolagets kaj där segel- och ångfartyg kan ligga, fabriksbyggnaderna och direktörsbostaden i bakgrunden med hissad flagga. På båda sidor om byggnaderna ligger bräder staplade.

* dvs det område som tilldelats henne för att dess avkastning skulle utgöra hennes underhåll.

3. Flensburgs Fabrikers Aktie Bolag i Gefle.

4. Saltviks Aktie-Bolag.

Alfred Nobels tankar om medaljer och ordnar

Alfred Nobels (1833–1896) namn kommer för evigt att förknippas med nobelprisen och nobelmedaljerna. Han var dock inte road av medaljer för egen del. Egentligen kände han sig väl som en utomstående i många frågor. Verkligt hemma kände hans sig bara i sitt laboratorium.

Nobel fick under sina år i San Remo ett ljusare sinnelag, men han var fortfarande en herre som gärna sade beskeheter om livets fäfänglighet. Hit räkade han medaljer och ordnar. Han

blev ju på olika sätt hedrad, men hans syn på dessa utmärkelsetecken tyder inte på någon större uppskattning:

Över huvud har jag icke fått någon orden för mina tekniska arbeten. Mina ordnar har intet explosivt underlag. För den svenska nordstjärneorden har jag min kokerska att tacka, vars konst tilltalade en högvälboren mage. Min franska orden fick jag på grund av min nära personliga bekantskap med en minister, den brasilianska Rosenorden emedan jag tillfälligtvis blev presenterad för Dom Pedro, och vad slutli-

gen beträffar den berömda Bolivarorden, emedan Max Philipp hade sett "Niniche" och ville äskädliggöra det naturtrogna sätt, på vilket ordnar där utdelas. Vad medaljer angår, har jag en dylik av guld från den svenska Vetenskapsakademien. Jag är också medlem av denna akademi, och därpå sätter jag större värde än på de olika ordnarna – tom än på Bolivarorden.

Man kan nog säga att Alfred Nobel underskattat orsakerna till att han fått utmärkelser. Han hade också råd att stå över allt som kittlade fäfängan.

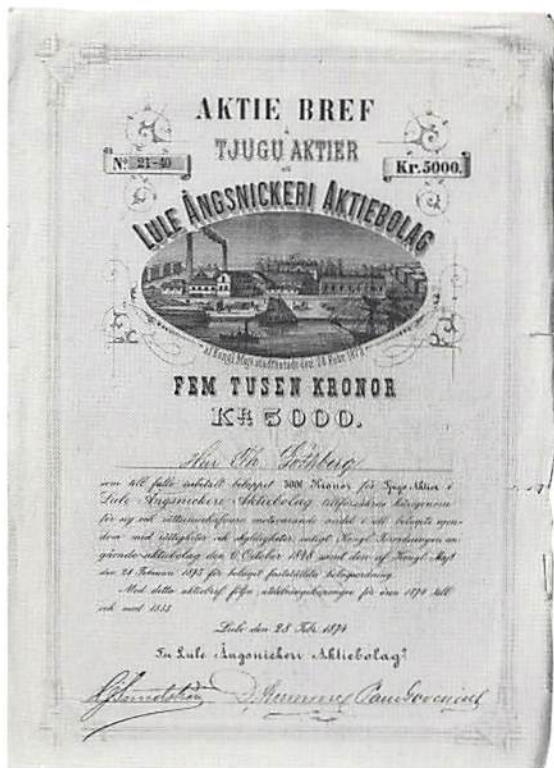
IW

Industrimiljöer på tidiga aktiebrev

forts från föreg sida

5. Piteå Mekaniska Werkstads Aktie Bolag.

6. Lule Ängsnickeri Aktiebolag.

En tidig tidningsartikel om tryckning av sedlar i utlandet

För många länder är det av största vikt att själva kunna trycka landets egna sedlar. Det innebär att man äger ett tryckeri som innehar personal och maskinell kapacitet för att klara av det ofta komplicerade arbetet att ta fram säkra och väl utformade sedlar. Sveriges Riksbank har alltid tillverkat sina egna sedlar. När det gäller alla våra privatbanker som ju under 1800-talet

och 1900-talets första år utgav egna sedlar är läget annorlunda. Längre utnyttjades Baggés sedeltryckeri och Riksbankens sedeltryckeri till denna produktion, men från mitten av 1800-talet blickade kunderna ut över gränserna. Man gick till engelska tryckerier och även i något fall till en amerikansk tryckare. Troligen ansåg man att de utländska tryckerierna till-

verkade mer moderna sedlar; kanske var de svårare att förfälska och något billigare att framställa. I Wedbergs klippssamling, som förvaras på Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), finns en artikel från 1894 som rör Bradbury, Wilkinson & Co Ltd. Artikeln berör även svenska förhållanden och kan därför intressera SNT:s läsare.

Ett världsbekant sedeltryckeri.

(Från vår korrespondent.)

London den 29 april.

I de svenska tidningarna förekomma allt som oftast notiser om att den eller den enskilda banken utsläpt nya sedlar, och nu senast för några dagar sedan tillkännagaf en Smålandstidning, att Smålandsbanken snart skall utsläppa nya sedlar med Linnés bild. Några närmare upplysningar om den världsbekanta Londonfirma, som trycker alla dessa sedlar, torde emellertid icke sakna intresse för svenska läsare, i synnerhet som en svensk man inom denna världens största sedeltryckerianstalt intager en ledande och mycket hedrande position.

Firman i fråga heter Bradbury, Wilkinson & Co., Limited. Hon är sekelgammal och ombildades för ett tiotal år sedan till aktiebolag. Ungefär samtidigt inträdde vår landsman, baron Victor Fock, i dess styrelse och har allt sedan gjort sig allt mer och mer oumbärlig dels såsom chef för den artistiska afdelningen, dels såsom firmans *homme d'affaires* vid knytandet och vidmakthållandet af dess affärsförbindelser med snart sagt allt hvad finansministrar och bankdirektörer heter i både gamla och nya världen, för hvilka främlingar vid deras besök i London vår landsman å firmans vägnar gör *les honneurs* i sin präktiga och med utsökt artistisk smak inredda »Villa Solna». Som en inföding talar baron Fock väl ett halft dussin språk, och ej mindre än tjugusex gånger har han korsat eqvatorn på sina resor till Brasilien, Argentina, Uruguay och de centralamerikanska republikerna, hvilka länders presidenter och ministrar äro hans personliga vänner. En tripp till Newyork eller ned till Italien måste mången gång företagas efter endast ett par timmars förberedelser, när det gäller att förvisa sig om ett kontrakt för leverans af banksedlar, statsobligationer eller frimärken. Äfven Afrika och Asien hafva af honom besökts. Få

svenskar torde därför hafva rest så mycket som baron Fock och känt så många framstående personligheter i skilda länder.

Af Sveriges 27 enskilda sedelutgivande banker är det nu endast ett par eller tre, som icke låtit trycka sina sedlar hos hrr Bradbury, Wilkinson & Co. Det senaste kontrakt, som i detta afseende ingåtts, är med Mälarebanken, hvars nya sedlar komma att få ett särdeles vackert utförande. Dessa kontrakt äro dock småsaker mot t.ex. de sydamerikanska. Sålunda pågår för närvarande underhandling med argentinska regeringen om tryckning af 20 millioner banksedlar, till nominelt belopp af 300 millioner dollars, en leverans, hvars värde uppgår till öfver 100.000 £.

Firman eger ett kolossalt tryckeri vid Farringdon Road i City. Dess personal uppgår till ett tusental personer, men dessutom använder firmans biträde af åtskillige tecknare och gravörer i Paris, Nürnberg och andra platser på kontinenten, hvilka artister i detalj utarbete de idéer, som i första hand gifvas af baron Fock. Såsom ett bevis på det oerhörda förtroende denna firma åtnjuter öfver hela världen må nämnas, att, ehuru genom dess händer gått värderrepresentativ, hvilkas sammanlagda summa är ofattlig och icke

kan med någonting jämföras, den likväl aldrig stält någon den ringaste garanti. Denna firma trycker nu flere banksedlar än alla andra sedeltryckerier i världen sammanlagda (inklusive Frankrikes, Österrikes, Italiens, Sveriges m.fl. länders statsbankstryckerier). Hon har visserligen konkurrenter i Nordamerika, Tyskland och England, men är *facile princeps* på sitt område. Norges bank är dess kund, likaledes alla italienska privatbanker, Spanien, Portugal, Sydafrika, Australien, men först och sist det sedelkonsumerande Sydamerika. Det Rothschildska syndikatets så väl som andra finanskonsortiers låneobligationer tryckas af denna firma, hvilken också förser många stater med deras behof af frimärken.

Vår landsman vistades efter sin studietid i Upsala i många år i Buenos Ayres och Montevideo, innan han slog sig ned i London, och många äro de svenskar, som från den tiden i tacksam hägkomst bevarat de stora tjänster baron Fock gjorde dem genom sitt inflytande hos ledande personligheter der nere. Åtskillige af dessa svenskar, hvilka utan ett sådan kraftigt handtag vid sin *start of life* i det främmande landet kanske aldrig skulle lyckats komma framåt, hafva sedermera skapat sig en god och i många fall mycket framstående ställning derstädes. JW

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69

Prenumerera på
årsret och jubileumsmynt
från Norge, Danmark och Finland
genom oss.

Även utgåvor från hela världen.
Sedlar. Polletter.

Listor skickas gratis.

NORRTÄLJE MYNT AB

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

GULDKANTAD

Ännu en "guldkantad" myntauktion kommer att hållas i Göteborg !
Auktionen, som denna gång är skriftlig, är öppen t.o.m. måndagen den 8 februari 1993, kl. 12.

Auktionskatalogen utkommer i mitten av januari och kan beställas redan nu per telefon eller genom insättning av Kr 40:- på vårt postgiro:

Pg. 48 92 03-0.

Årsabonnemang för hela 1993, inkluderande både auktionskataloger och lagerlistor kostar Kr 120:-.

ANTIKÖREN, Stureplatsen 1, 411 39 G

AD AUKTION

Bland det varierade innehållet vill vi speciellt nämna: En betydande samling svenska guldmynt från 1600-talet och framåt. Ett litet smakprov visas i "guldkanten" i denna annons. Auktionen omfattar givetvis inte "bara" guldmynt, utan även en stor variation av andra numismatiska samlarobjekt, såsom: Svenska silver- och kopparmynt, antika och utländska mynt, primitiva betalningsmedel, numismatisk litteratur, poster etc. Dessutom två trevliga samlingar - en med äldre svenska sedlar och en med flera rara svenska personmedaljer.

borg. Telefon & Fax: 031-18 39 60.

Arbetareföreningarnas medaljer

Av Ian Wiséhn

Vid mitten av 1800-talet uppstod det ett flertal arbetareföreningar i Sverige – främst i städerna. Dessa föreningar var sammanslutningar mellan arbetare inom ett eller flera yrken för att främja eller tillvarataga gemensamma intressen. Man önskade förse medlemmarna med trevnad och bildning genom sällskapliga sammankomster, anordnande av föredrag, boksamlingar m.m. Ofta ville föreningarna ge hjälp till nödställda medlemmar genom bildande av sjuk- och begravningskassor samt kassor för understöd vid arbetslöshet. Mot slutet av seklet övertog de mer politiska fackföreningarna de gamla arbetareföreningarnas funktioner. För många föreningar var det viktigt att redan från början skaffa emblem, stadgar och medaljer. Vid högtidliga tillfällen tog man fram föreningens fana och arbetarna bar sina medaljer som ett tecken på samhörighet. Som exempel på dessa medaljer presenteras här nio olika.

1. *Göteborgs Arbetare Förening*, vitmetall, 33×24 mm (oval), ögla med blått band. Inom en inre oval finns flitens symbol – en bikupa med flygande bin samt därunder texten G.A.F. I den yttre ovalen finns texten BED OCH ARBETA samt två sammanslagna händer (en symbol som ofta användes i nykterhetssammanhang). Medaljen är ensidig.

Göteborgs Arbetare Förening stiftades i augusti 1866. Föreningen utvecklade en livlig verksamhet, så att efter ett halvt års tillvaro den redan hade bildat en sjuk- och begravningskassa samt öppnat en handelsrörelse. Årsavgiften var endast 1 rdr rmt. Föreningens styrelse ingick i slutet av 1866 till stadens myndigheter med begäran, att en tomt skulle kostnadsfritt upplåtas åt föreningen för uppförande av dess byggnad. Föreningen blev snabbt Skandinaviens största, i medlemmar räknat. Redan i slutet av 1867 räknade den 3.400 ledamöter. Föreningen hade även tryckt för arbetaren nyttiga skrifter och anskaffat ett bibliotek om 2.000 böcker. En av de viktigaste frågorna för föreningen var nykterheten.

2. *Arbetare Förening wid Motala Werkstad*, silver, 28×21 mm (oval), ögla. Åtsidan visar i mitten en byggnad (föreningens lokaler?) samt texten ARBETARE FÖRENING WID MOTALA WERKSTAD. Under huset står namnet *Allard* inristat. Frånsidan visar två sammanslagna händer med träd och lövverk på ömse sidor. Ovanför händerna lyser en stjärna och nederst på medaljen finns årtalet 1865.

Arbetare föreningen vid Motala mekaniska verkstad bildades 1865. Den 3 november 1867 invigdes föreningsbyggnaden. I detta hus fanns stora festutrymmen, en större samlingshall, läse- och biblioteksrum, en skolsal, handelsbod för föreningens medlemmar (som år 1868 omsatte för nära 40.000 riksdaler). Föreningen hade en egen sångkör. Ett porträtt av Göta kanals grundläggare, Baltzar Bogislaus von Platen, skänktes av sonen, avtäcktes på invigningsdagen för det nya huset.

Fig 1.

Fig 2.

Fig 3.

3. *Uddevalla Arbetareförening*, vitmetall, 33×24 mm (oval), ögla, brak-teatpräglad. Inom en inre oval finns två granar, mellan dessa en tall samt därunder texten: GÅ FRAMÅT. I den yttre ovalen finns texten: UDDEVALLA ARBETAREFÖRENING samt nederst två sammanslagna händer.

Uddevalla arbetareförening stiftades den 1 augusti 1868. Föreningen bildade en konsumtionsförening samt ägde ett eget bibliotek. Liksom andra arbetareföreningar önskade man allmän rösträtt.

Fig 4.

4. *Stockholms Murareförening*, silver, 20 mm, ögla upptill. Åtsidan visar en passare och en vinkelhake som sammanförts och ovanför dessa verktyg lyser en stjärna. Under denna komposition finns datumet 18⁷/69. Omskriften lyder: STOCKHOLMS MURAREFÖRENING. Frånsidan visar en tegelhammare och en skär-slev som ligger korslagda och ovanför dessa två sammanslagna händer. Omskrift: ARBETAREN ÄR SIN LÖN VÄRD.

Denna arbetarförening bildades i Stockholm den 9 juli 1869 och hade under de första åren flera hundra ledamöter.

Fig 5.

5. *S.A.U.P.F.T., möjligen Stockholms Arbetare, Understöds- och Pensionsförening T (?)*, mässing 29 mm, brak-teatpräglad. Åtsidan visar inom en pärlrand en bikupa stående på en platta. Runt kupan svärmar bin och några är på väg mot flustret. Även i detta fall symboliserar bikupan fliten och en rad filantropiska sammanslutningar använde också denna symbol. Överst i halvcirkel finns initialerna: S.A.U.P.F.T. och nederst förenar två sammanslagna händer en bladkrans.

Närmare uppgifter om denna sammanslutning saknas. Vad den sista bokstaven (T) i initialerna står för är också okänt. Möjligen har detta brak-teatpräglade föremål, som saknar upphängningsanordning, varit fastsatt på en platta för att kunna bäras på rockuppslaget.

Fig 6.

Fig 7.

6. *Samfundet Idogheten*, vitmetall, sköld med ögla, höjd 36 mm, jetongen hänger i ett vitt ripsband, ensidig (KMK inv nr 22 279:18). Åtsidan visar en bikupa på en platta omgiven av texten: SAMFUNDET IDOGHETEN och nederst datumet 18⁷/71.

Idogheten var en arbetarförening i Stockholm som grundades 17 juli 1871. Samma förening utgav även andra jetonger som tex nedanstående nr 7.

7. *Samfundet Idogheten*, brak-teatpräglad jetong i vitmetall med ögla, 24 mm. Åtsidan visar en bikupa på en platta samt därunder datumet 18⁷/71.

Fig 8.

8. *Sällskapet Hjälpssamheten*, vitmetall, 36 mm, upptill bygel med band i vattrad gul-röd rips, ensidig (KMK inv nr 23 119:77). Åtsidan visar inom en ring två sammanslagna händer samt texten: S / H-n. Mellan kanten och ringen ligger tolv kulor på jämna avstånd.

Denna sammanslutning var troligen ett sjukvårds- och begravningsällskap riktad till arbetare.

Fig 9.

9. *Arboga Arbetareförening*, vitmetall, 24 mm, jetong krönt med roset och ring, ensidig. Åtsidan visar i mitten en komposition av verktyg som hammare, sättväg, tegelhammare och mätverktyg. Omskriften lyder: ARBOGA ARBETAREFÖRENING och under verktygen finns året 1875. Längs kanten finns en strierad slinga.

Denna arbetareförening skapades som ersättning för en tidigare förening i Arboga. Den första föreningen hade nämligen inrättats som ett handelsaktiebolag men hade försatts i konkurs 1871 efter endast 14 månaders verksamhet. Förlusten för detta bolag låg omkring 24.000 rdr rmt.

Noter: Många uppgifter är hämtade bl a ur P.G. Berg, Svenska ordnar, sällskaper och föreningar, m.m., Stockholm 1873.

Samtliga medaljer är fotograferade av Gabriel Hildebrand, RIK-foto.

TILL VÅR LÄSEKRETS

Då och då händer det att våra läsare hör av sig med synpunkter och önskemål – alltför sällan, tycker vi i redaktionen. Ofta önskar man sig artiklar i vissa bestämda ämnen. Detta är inte alltid så lätt att ordna. Vår lilla krets av författare är flitig, men det finns gränser för kunskaperna. Vi skall dock försöka göra vårt bästa.

Men, käre läsare, skriv gärna något själv! Detta är en tidning för både amatörer och specialister. Ta upp ett ämne som intresserar Dig, var inte orolig om Du inte kan få fram bilder, det kan vi hjälpa till med. Och vänta dig en och annan motsägelse, det förekommer ibland. . .

Och en sak till – glöm inte FRÅGESPALTEN! Fråga om vad Du vill, svårt eller lätt, och vi skall åtminstone försöka klara ut Dina problem. Ibland dröjer svaret, ibland sätter vi in frågan utan svar i förhoppning om att det finns en lärdare läsare (det gör det ofta!), men bortglömd blir Du inte.

Har Du sett en bok eller artikei i våra ämnen som intresserar Dig, skriv gärna och meddela titeln. Det kan vara något vi glömt att anmäla.

Manus bör utformas på ett överskådligt och lättläst sätt. Anvisningar till sätteriet sköter naturligtvis redaktionen om. Viss textredigering kan vi också hjälpa till med. Men för att hålla sättningskostnaderna nere och för att inte tryckningen skall fördröjas gäller följande:

1. Lämna inget åt slumpen. Kolla stavning (görs även av redaktionen) och att Du har med all text. *Läs gärna igenom manus några dagar efter det Du anser Dig färdig* för att förebygga felaktigheter och inkonsekvenser. Fel upptäcks annars först när artikeln föreligger i korrektur.
2. Bildtexter, tabeller odyll skrivs på separat blad med anvisningar i texten om inplacering.
3. All text skrivs på maskin på vitt A4-papper med *helst 4 cm* vänstermarginal med dubbelt radavstånd utan avstavningar. Ändringar i manus före sättning kan då skrivas in mellan raderna.
4. Sänd alltid in *allt* material *samtidigt* till redaktionen (text, bilder, bildtexter, tabeller). Om något måste avvaktas försenas publiceringen. Har Du svårigheter med att få fram bild/bilder, tala med redaktionen!
5. Författaren erhåller 1:a korrektur för genomläsning. Däri rättas sättningsfelen.
6. Behåll alltid en kopia av Ditt manuskript.

Vi ser fram emot Din medverkan!

Redaktionen

Kungl Myntkabinettet stängt 26/1 – 20/3 1993

Som meddelats tidigare pågår byggnad av ett underjordiskt rum för Historiska museets guld- och silverskatter på dess inre gård vid Narvavägen/Linnégatan i Stockholm. Samtidigt skall den stora satsningen på Den Svenska Historien genomföras – som öppnas samtidigt på Historiska och Nordiska museerna och på landets alla läns museer. Detta gör att museet måste hållas stängt under tiden 26 januari–20 mars 1993. Man öppnar åter den 21 mars kl 12. Invigning sker kort därefter i närvaro av hela kungafamiljen (mer om detta senare). Efter-

som Kungl Myntkabinettet än så länge ligger högst upp i Historiska museet är också dess utställningar stängda under den angivna tiden.

Förfrågningar kan som vanligt göras tisdagar 13–16, men ingången från Storgatan 41 måste då användas och hämtning ske i porten. Försök därför vänta med det som inte är brådskande till efter den 21 mars!

Forskarbesök måste inskränkas till det nödvändigaste. Skriftlig anmälan måste ske i förväg. Ytterligare inskränkningar inför flyttningen till nya lokaler meddelas senare.

Skillingtryck från 1820-talet

Namnet skillingtryck syftar på priset, som under en period var just en skilling. Ordet är emellertid en efterkonstruktion. Bland allmogen kallades skillingtrycken helt enkelt för "tryckta visor" och utgörs av tryckta vishäften på åtta eller sexton sidor.

Skillingtrycken började produceras i Sverige vid 1500-talets slut och gavs ut i allt större omfattning ända fram till 1920-talet. De visor som vi kanske främst förknippar med skillingtrycken är 1800-talets långa, sentimentala kärleksvisor, men det var också vanligt med visor om aktuella händelser. Skillingtrycken fungerade därmed som nyhets-spridare. De såldes i snusbodar, på marknader och av kringvandrande försäljare som ofta också kunde lära ut melodier till texterna.

Många av våra folkliga visor uppehåller sig vid friarens ekonomiska status och hemgiftens storlek. Ekonomisk eftertänksamhet och försiktighet gällde inte minst när man skulle välja äktenskapspartner. Synen på äktenskapet rörde sig först och främst om en ekonomisk transaktion. I många av kärleksvisorna klagar man över hur den personliga böjelsen ingenting får betyda jämfört med ekonomiska realiteter. Denna visa är uppbyggd som en dialog mellan två bröder:

— *Låt kosta vad det kosta vill,
men likväl skall jag fria till
en flicka som är grann.
Ty skönheten behagar mig,
jag älskar den rätt innerlig,
den står mig också an.
Kom, därför, sköna flicka du,
till mig nu, till mig nu,
dig vill jag just älska.*

— *Fritt älskar du den dig är lik,
men jag älskar den som är rik
och har stort kapital.
Ty har jag pengar, har jag fröjd,
då lever jag båd' glad och nöjd,
se detta är mitt val.
Kom, därför, rika flicka du,
till mig nu, till mig nu,
dig vill jag just älska.*

— *Men ack! Vad för en usel fröjd,
hur kan dig pengar göra nöjd?
Du visst olycklig är!
Du plågas utav kvinnolag,
som plågar dig båd' natt och dag,
det gör dig stort besvär.
Men däremot har jag stor ro
uti mitt bo, uti mitt bo,
sådant jag just älskar.*

— *När fattigdomen trycker dig
och barnahopen ökar sig
och skriker i var vrå,
vem söker du då hjälp utav?
När du av armod är en slav
och blir sen gammal, grå,
tro visst skönheten sviker dig,
visserligen, visserligen:
sådant du just älskar.*

— *Har jag då intet mera kvar
för all min möda och besvär,
har jag en trogen vän
som uti nöden tröstar mig
och uti sorgen ger glatt liv.
Hon är ju alltid den
som med sin uppsyn gläder mig,
visserlig, visserlig,
sådant jag just älskar.*

— *Så vida dygden följer på,
så har du rätt, kan jag förstå:
du seger vunnit har.
För dig har himlen allt ospart,
men mina pengar tryter snart;
sen har jag trollet kvar.
Lev därför nöjd med tycket ditt!
Rådet mitt, rådet mitt:
jag älska vill detsamma.*

*Den som gifter sig av kärlek
har lustiga nätter och tunga dagar.*

Litteratur

Golabiewski Lannby, M & Schoerner, K: *Skänklåt och skillingtryck – kring den folkliga musikalitetens framdragande*. Stockholm 1990.

Jonsson, BR & Zetterholm, F: *En slant och en riksdaler. Om pengar och pengars bruk speglade i visans form*. Stockholm 1971.

MGL

Brunnspolletter från Stockholms slott

”Tillåtelsen att taga vatten i slottsbrunnen, som ligger inom slottet, åt obeliskens till, gafs mycket sparsamt. Ett tillståndskort, infattadt i glas och ram, hängde på kopparflaskan och skulle vid anfordran uppvisas för vakthafvande slottsknekt eller postande soldat.”

(Olof Arvid Stridsberg). En gammal stockholmares hägkomster. Från stad och skola. Stockholm 1895, sid 23.

Epitetet ”staden på vattnet” innebär inte att Stockholms invånare ens i äldre tider alltid kunnat nyttja alla brunnar som en bekväm och naturlig källa för det dagliga behovet av dricksvatten. I Stockholm fanns en rad enskilda brunnar som endast ett fåtal fick utnyttja. Samtidigt fanns det en rad allmänna brunnar där vattenhämtningen var fri och utan någon avgift. Om man håller sig till Gamla stan fanns där följande allmänna brunnar vid mitten av 1800-talet:

Tyska Brunn

Brunnen vid Österlånggatan och
Brunnsgränd

Brunnen på Stortorget

Brunnen vid Rådhuset

Brunnen på Baggensgatan

Brunnen vid Överståthållarehuset

Brunnen vid Helgeandsholmen

Brunnen vid Kornhamn

Brunnen vid Nya Cellfängelset

Utom dessa brunnar som underhölls av staden fanns det andra som bekostades av olika institutioner och verk, som tex Gamla Bankobrunnen bakom Gamla Bankohuset vid infarten till yttre Borggården; Brunnen vid Järntorget som ägdes av Rikets Ständers Bank (banken hade bekostat brunnsgrävningen 1828); inom Kungl Slottet fanns det på mitten av stora Borggården en brunn som skulle användas i händelse av brand och i södra Slottsgången, invid det kungliga köket, fanns brunnar med sina pumpar. Vid dessa sistnämnda brunnar tilläts även vissa andra att hämta vatten. Brunnarna, som numera är igenfyllda, lämnade både rikligt och gott vatten. Resterna av dem kan ännu idag beskådas i Slottsmuseet. Pumparmarna ovan

golvet finns bevarade i södra delen av slottet under Slottskapellet. Brunnarna användes av hovet och slottsköket fram till 1873 då den första kommunala vattenledningen drogs in i slottet. Det skulle dock dröja många år innan den övriga befolkningen i Gamla stan hade samma förmån. Därför fortsatte man att pumpa vatten i slottets sydvästra del. De som hade tillstånd att hämta vatten var, då som tidigare, främst de som bodde på slottet och de som bodde i Gamla stan och samtidigt arbetade på slottet (farfarsmor till artikelförfattaren hörde till de senare).

Enligt reglerna skulle man alltid ha med sig tillståndspolletten vid vattenhämtningen på slottet. Det ansågs också som ett privilegium att få nyttja slottets allmänt ansedda goda vatten. Polletten var kopplad till ägaren genom ett påskrivet namn på varje tillstånd. Det var emellertid möjligt även för tillståndsinnehavarens familj och tjänstefolk att hämta vatten, men tillståndspolletten skulle alltid vara med.

*

Endast ett fåtal tillståndspolletter finns bevarade idag. Här nedan presenteras ett par av dessa:

1. Papperspollett med följande tryckta text:

Tillstånds-Pollet

att hämta vatten

ur Kongl. Slottets Brunnar.

C. Horn.

Överst på polletten står det handskrivet: *N. 262 För år 1846* och under det tryckta namnet C. Horn finns namnteckningen C. A. v Munther (?). Nedanst finns innehavarens namn: *H: Grossh: Bergman Olson.*

Papperspolletten, som mäter 90×70 mm, är infattad i en stenram. Den ingick i den berömda Akrellska Stockholmiansamlingen som hopbringats av majoren Carl Akrell (död 1912).

Vem var C. Horn? Greve Claes Christer Horn af Åminne (1789–1847) hade varit officer vid Närkes regemente och deltagit i 1808–1809 års krig samt i kriget i Tyskland och Norge 1813 och 1814. Han blev ståthållare på Stockholms slott 1841 och fortsatte att inneha denna tjänst till några månader före sin död 1847.

2. Papperspollett med följande tryckta text:

N° 27. (siffrorna handskrivna)

TILLSTÅNDS-POLLET

att hämta vatten

ur Kongl. Slottets Brunnar.

H. SCHÜTZERCANTZ.

Nederst finns namnet på innehavaren: Mamsell Lycka.

Texten är tryckt på gult papper och polletten är insatt i fodral av bleckplåt, vilket förvaras i en väska av sämskskinn. Papperspolletten mäter 99×72 mm. Den ägs av Nordiska museet och har inventarienummer 13 950 a - b.

Vem var H. Schützerantz? Johan Herman Schützerantz (1796–1860) var ståthållare på Stockholms slott och Claes Horns efterträdare. Han hade tidigare varit officer, men på grund av ohälsa hade han fått tjänst vid slottet. Schützerantz, som var ogift, testamenterade till Nationalmuseum (som då fortfarande fanns kvar på slottet) en förtälig stor vapen- och konstsamling.

Gemensamt för Horn och Schützerantz var att de båda var adelsmän, officerare och att båda sedan en längre tid varit sjukliga och inte längre klarade av tjänstgöring vid ett regemente.

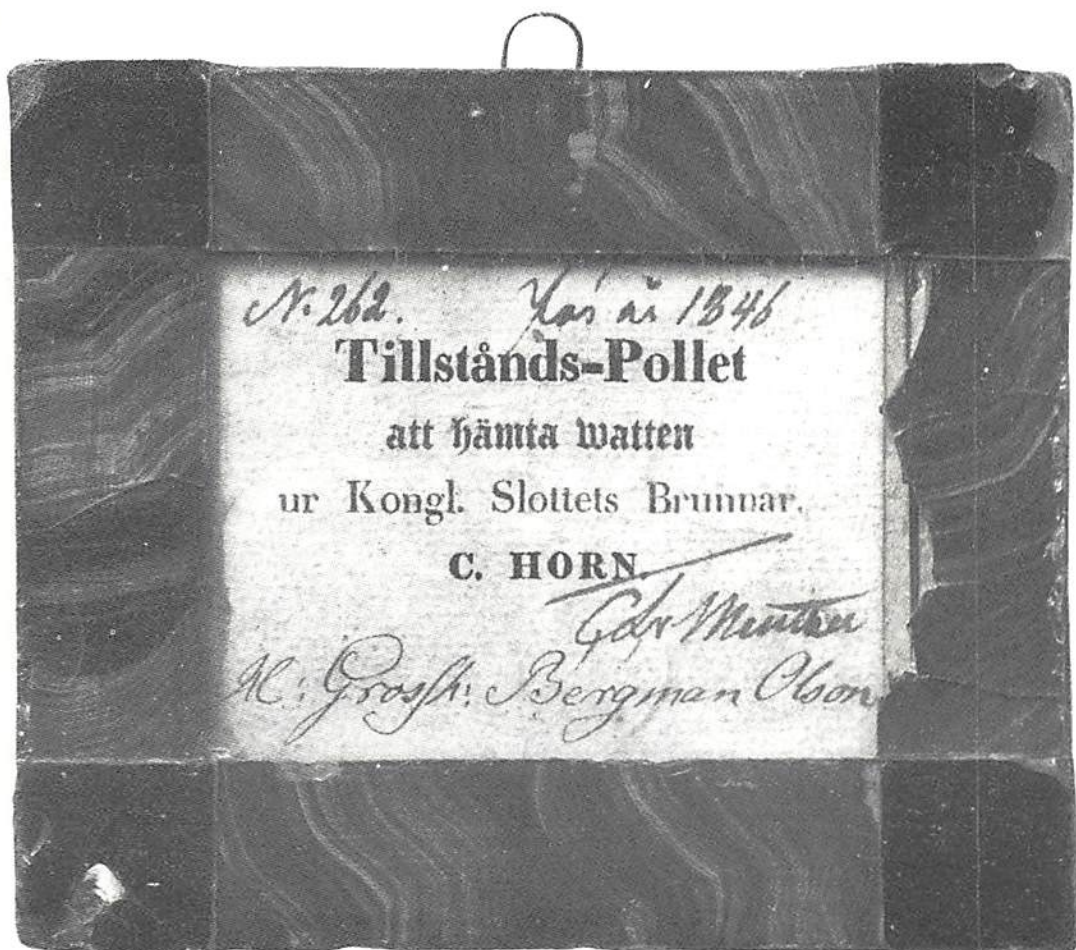
Vem mamsell Lycka var är svårare att veta. Troligen hörde hon till det lägre tjänstefolket på slottet.

*

Brunnspolletterna från slottet hör till den stora mängden av olika tillståndsbrev som 1800-talets svenskar tvingades att dras med. I det dagliga livet måste man ständigt bevisa att man hade rätt att utföra vissa handlingar – från vattenhämtning till resa inom landet varvid ett inrikes pass erfordrades. Detta var innan man kunde uppvisa legitimation med fotografi och personnummer.

Ian Wiséhn

*Penningen gör
fattig och rik,
men döden gör
var man lik.*

1. Tillståndspollet för vattenhämtning vid slottet i Stockholm 1846. Skala 1:1. Reprofoto.

2. Tillståndspollet från 1850-talet. Något förminskad. Foto: Nordiska museet.

George Stephens: en ivrig møntsamlers

I tre af de senere numre¹ har Gunnar Sundberg og Jørgen Somod bragt mange interessante detail-oplysninger om samleren George Stephens. Fra mit Samler-Karothotek kan yderligere bidrages med lidt information.

Det er bekendt at George Stephens var en ivrig bogsamlers. K F Plesner skriver i sin bog 'Danske bogsamlere' (Kbh 1957) følgende:

Født samler var derimod den æventyrlige englænder George Stephens (13.12.1813-09.08.1895), folkemindeforsker og runolog. 1851-93 lektor med professors titel ved Københavns universitet. Han samlede på alt: frimærker, oldsager og ikke mindst bøger. Kataloget over den efterladte samling på henved 3000 numre giver kun et svagt indtryk af hans fantastiske ævne til at sanke i hus; størstedelen af hans bibliotek blev bevaret på herregården Husaby i Småland, som hans søn ejede; et stort udvalg af hans danske flyveblade kom til Universitetsbiblioteket i København, mens andre dele af hans samlinger skænkedes til Stockholm og Växjö. Den efterladte samling kan betegnes som et afgjort bibliofilt præget brugsbibliotek - sprogvidenskab, arkæologi, numismatik, middelalderdigting med tilhørende litteraturhistorie; men den uhyre samling af danske, svenske og tyske folkebøger og skillingsviser, må dog skyldes ren samlerlidenskab. Sjællandske Lov, både Gotfred af Ghemen 1505 og Mads Vingård 1576, suppleres smukt af to gamle lovhåndskrifter fra 1552 og 1582; En dansk Dom Bog, 292 danske Domme 1424-1606, et smukt, gammelt manuskript i folio med røde initialer, der har tilhørt Læsdorph. Et ukomplet exemplar af den sjældne Gustav Vasa-Bibel, 1541, har som baggrund Luthers oversættelse af Det Olde Testament Düdesch, Wittenberg 1528, og Die Propheeten alle Düdesch, Magdeburg 1532. Og J Hutticius, Imperatorum libellus, Argentorati 1525, med Lave Urnes tilskrift er heller ikke at foragte. Man har indtryk af, at bøger alligevel dengang kom i deres hænder, som fortjente dem.

Vi bemærker her fremhævelsen af, at Stephens' privatbibliotek indeholder et numismatisk afsnit.

På en anonym auktion afholdt i København d 12. februar 1895 hos Chr Hee's Efterf² indleverede boghandleren og møntsamlers H H J Lyng (1822-1897) en stor samling bøger. Disse stammede fra George Stephens' privatbibliotek. Her var numismatiske bøger i et antal, der langt oversteg, hvad den ordinære møntsamlers anskaffer sig. Interessant er det at se, blandt indholdet findes bøger beskrivende emner som engelske poletter og mønters opfindelse, brug, udformning og propor-

Foto: Kungl Biblioteket. George Stephens 1868.

tioner. Læg mærke til at Stephens' afhænder sit bibliotek forinden sin død!

I et brev til sin søn dateret 26. april 1873 skrev George Stephens: 'The body of the artstamp is from Paris, the top and bottom border of the (the = = =) is from Berlin; the perforation is from London', hvortil Gunnar Sundberg kommenterer: 'Fö är inte lätt att förstå vad som egentligen menas med påverkan från Paris, Berlin och London'. Hvad Stephens her udnytter i fremstillingsprocessen er sine kombinerede erfaringer som numismatiker og filatelist vedr de sikkerheds-tekniske og praktiske aspekter i relation til udformningen af pengesurrogater. Fremstillingen kunne ikke finde sted i et land på Sveriges tekniske stade, hvorfor de enkelte del-elementer måtte udføres i Frankrig, England og Tyskland, som rådede over tidens ekspertise.

Hvad angår de fysiske mønter ejede Stephens jo selvkært også den slags sager. Der kan refereres til, at Stephens ved privathandel 29. august 1879 fra den afdøde Ludvig Læssøes bo indkøber græske sølv-mønter. På auktionen over chefen for Den kgl Mønt- og Medailliesamling, Christian Jürgensen Thomsen's middelaldermønter³ udfører museumsinspecteur C F Herbst

kommissionsindkøbene til George Stephens' samling.

En af Stephens' samtidige, generalkonsul Carl Claudius, skrev i sin lille erindrings-artikel 'Om samlere. Af en samler' (NFM 1921) bla denne fortælling: 'Saa var det, at jeg blev forlovet med den kendte Samler, Boghandler Lynges Datter. Lyng var næsten en Samler af Samlinger. Hans Hjertebarn var vel nok Numismatikken, men foruden havde han en Holberg-Samling, en Samling af historiske og satiriske Blade, Malerier, Tegninger, Raderinger, en stor dansk Seddelsamling osv. Han havde derfor let Adgang til at "hvile ud" ved en anden af sine Samlinger, naar han var træt i Øjnene og Hjernen af den anstrængende Numismatik.

Hos denne elskværdige og tjenstvillige Mand med den forbløffende Hukommelse kom der mange, ja, hans Boglade var om Eftermiddagen Mødested for en hel Skare af Videnskabsmænd, Kunstlærere og Samlere, som her diskuterede Dagens Spørgsmaal. Blandt de daglige Gæster var Prof Georg Stephens, of jeg erindrer særlig et af hans Besøg.

Antagelig havde Lyng spurgt den gamle Runolog til Raads om nogle Runer paa en

Momt, thi Stephens havde trukket sig tilbage til et tilstødende Værelse for uforstyrret at granske Indskriften. Da han blev længe derinde, gik Lyng ind til ham og lukkede Døren paafaldende hurtigt efter sig, dog ikke hurtigere, end at vi fik Tid til at se en hvidklædt Skikkelse staa derinde og fægte med Armene i Luften. Det var Stephens, som havde tabt den lille Momt, og som derfor systematisk havde afført sig hvert Klædningsstykke, til han var naaet til Skjorten i Haabet om, at Mønten var gledet ned i hans klæder; men al Løden var forgæves, og Stephens gik utrøstelig. Saa om Natten ved 4-Tiden blev Svigerfader ringet op, og den gamle Professor stod udenfor og overrakte ham med et Victoria den gamle Momt, som han havde fundet i sin Seng. Den havde nok forvildet sig i hans Sokker.

Ellers vara det ikke almindeligt, at en Samler fik lov til at sidde alene over en Skuffe Mønter; thi vel var alle Rum fyldte, saa det kunde ses, naar der manglede noget, men der var dog en eller anden af de gamle passionerede Samlere, som let kunde komme til at forbytte sit eget og daarlige Eksemplar ved Sammenligningen; men det vidste man jo og tog sine Forholdsregler:

Hans samling af engelske mønter var af en sådan betydning, at storsamleren LE Bruun (1852-1923) købte den i sin helhed i 1898 for kr 1.100,- gennem boghandler HJV Lyng (1862-1945).

Endelig deltog han - hvilket Gunnar Sundberg i en note bemærker - som den ene af de 13 numismatiske personligheder, der den 27. november 1885 enedes om at stifte "Møntsamlereforeningen i Kjøbenhavn". Foreningen lever idag videre under navnet Dansk Numismatisk Forening.

Jo, George Stephens var en ivrig møntsamlere. . .

Morten Eske Mortensen

Noter

¹ Gunnar Sundberg: Mjølkk- og ostpolletter på Huseby for 100 år sedan, pp 232-234 i *SNT* nr 9-10, december 1991. Jørgen Sømod: Husebypoletter & George Stephens, p 20 i *SNT* nr 1, februari 1992.

Gunnar Sundberg: Var George Stephens myntsamlare? p 132 i *SNT* nr 4-5, maj 1992.

² *Fortegnelse over en fortrinlig, veldeholdt Bogsamling omfattende Sprogvidenskab, Runologi, dansk, islandsk, norsk, svensk, tysk, gotisk, engelsk, angelsaksisk, fransk, østerlandsk o.a. Litteratur og Literaturhistorie, særlig Middeldalderdigting og Dialekt-Litteratur, Folketro, Folkedigting, Sæder og Skikke, Folkebøger, Mytologi, Arkæologi, Numismatik, Sagalitteratur, Historie, Topografi, Kirkehistorie, Teologi, Retshistorie, Kunst og Kunsthistorie særlig kirkelig og middelalderlig m m som bortsælges ved Auktion i Nils Juelsgade 6, 1ste Sal, Tirsdagen den 12te Februar 1895, Kl 10 Formiddag og Kl 5 Eftermiddag samt følgende Dage mod Betaling til Auktionsholder Chr Hee's Efterf. boende paa Auktionsstedet. København 1895.*

³ *The buyers at the auction of C J Thomson's medieval coins September 22 1876, Copenhagen 1979.*

C.F. Brickas *Dansk Biografisk Leksikon* XVI bind, Kjøbenhavn 1902, omtaler s 409-412 bla George Stephens' indsatsler på folkeminde- og rune- forskningens områder.

Något om Mynttorget under Gustav III:s tid

Kungl. Myntet vid Mynttorget var från början ingen märkvärdig byggnad. Gustav III var inte nöjd med dess slätstrukna vardagsfasad ut mot torgplatsen. Den stod lika illa till slottets barockpalats som till Rosenadlerska husets smärkra joniska pilastrar. Gamle överintendenten baron Carl Fredrik Adelcrantz fick uppdraget att bättra på saken. Första förslaget av år 1783 gick ännu i den gamla smakens stil. Det dög inte. Så tillkom två nya ritningar, båda helt klassicistiska. Huset fick en mäktig dorisk tempelgavel, så braskande och imponerande som någon enväldshärskare gärna kunde önska sig. För att verket skulle bli absolut grekiskt måste Adelcrantz ta den klassiska smakens store pionjärarkitekt Olof Tempelman till hjälp. Detta "svenska Pantheon" uppfördes åren 1785-90.

Vid Mynttorget var det ett rörligt liv under Gustav III:s tid. I närheten låg krogen Wismar i Kolmätaregränd, Thermopolium Boreale i Myntgränd och Ormens mitt emot Bondeska palatset. På 1780-talet finner man här en mängd småborgare bosatta: guldsmeder, högare, urmakare, skinnare, gra-

vörer och pergamentsmakare. Där fanns i den omedelbara närheten försäljningsbodan för Casimirsborgs glasbruk och Vedevågs järnbruk, förutom Josef Mazzas nipperbod och fabrikören Isoz' magasin. I själva Rosenadlerska huset fanns ett "Temple du Gout", en modehandel för "fruntimmersgrannlåt och hufvudbonader" som inrättats av den fransyska mademoiselle Barbara Pauli. Vid Myntgatan hade Kongl. Lifmedicus Georgii sitt Hovapotek Kronan, och bredvid honom bodde Stockholms populäraste läkare assessor Schulzenheim.

Rosenadlerska palatset kom till på 1700-talet, när kanslirådets son presidenten Carl Albrecht Rosenadler ärvde fastigheten och slog samman de båda grannhusen till ett helt nytt. På denna plats fanns tidigare en fastighet som omkring 1700 kallades "Huset Penningen". Detta pga att en del av det 1683 upplåts åt medaljgravören Antonius Meybusch och denne som skylt och bomärke satte en stor "penning" eller medalj på fasaden. År 1690 hamnade det i guldsmeden Donat Feifs ägo. Grannhuset, det utmed Mynttorget, ägdes 1700 av professor Johan Schwede, vars dotter 1714 gifte sig med kanslirådet Johan Rosenadler.

Det kan slutligen även noteras att den redan nämnde Carl Albrecht Rosenadler var en av sin tids största myntsamlare. Hans mynt- och medaljsamling donerades 1797-98 till myntkabinettet hörande till Uppsala universitet. Samlingen förtecknades av prefekten Eric Götlin.

IW

Beslagtagna skyttemedaljer

På grund av förordningen om oriktig ursprungsbeteckning beslagtogs tullen år 1911 ett parti medaljer försedda med svenska riksvapnet samt Oskar II:s bröstbild med inskriptionen OS-CAR II. KONUNG AF SVERIGE.

Medaljerna, som troligen var tillverkade i Tyskland, var avsedda att utgöra skyttepris i Gröna Lunds tivoli i Stockholm. Tillverkarna var tydligen okunniga om att ett tronskifte ägt rum.

IW

Till minnet av tre ordensforskare

Dr Klietmann

12 dec 1910 - 14 okt 1990

Dr phil Kurt-Gerhard Klietmann, Berlin (Väst-), hade präglat begreppet "vetenskaplig ordenskunskap" och han personifierade även detsamma. Han var ingenjörsoch officersson från Jüterbog söder om Berlin och hade efter gymnasie studier i Erfurt och Berlin fått sin akademiska utbildning vid Friedrich-Wilhelms-Universität (nuvarande Humboldt-Universität) i sistnämnda stad, som han förblev trogen. Sin museibana inledde han som vetenskaplig hjälpassistent vid Pergamon-museet 1936 och Tyghuset 1937, varefter han 1938-39 var assistent vid Märkisches Museum. Redan under kriget medarbetade han i *Zeitschrift für Heereskunde* och inalles skulle han komma att skriva över ettusen artiklar och uppsatser i ordens-, militär-, dräkt- och uniformshistoriska ämnen, varjämte han bla var fackrådgivare för in- och utländska filmer.

Alltsedan krigsslutet uppbyggde han det under hans ledning stående ordensinstitutionens samlingar och arkiv, vilket betr dokumentation rörande ordens- och dekorationväsendet i såväl Europa som de utomeuropeiska länderna torde sakna internationellt motstycke. Basen var det år 1951 genom honom grundade "Internationale Gesellschaft für wissenschaftliche Ordenskunde e.V.", vari han formellt var sekreterare, och därjämte var han direktör för det 1962 upprättade "Institut für wissenschaftliche Ordenskunde" (*Orden Journal*, Nr 2, Mai 1975, s 14-15). Genom hustruns företag, "Die Ordens-Sammlung", kunde utgivas dels dessa institutioners skriftserier *Archiv für Ordenskunde*, 1-12, (1951-57), och *Ordenskunde*, 1-48 (1958-76), med dokumentation resp specialstudier till stor del av dr Klietmann själv, dels serien *Die Deutsche Wehrmacht 1934 bis 1945* (med uniformer, fanor osv), häfte 1-50 (ca 1960-64), och dels de brett utplagda *Ordens-Lexikon*, 1-3 (1957, 59, 64), och *Deutsche Auszeichnungen*, 1 (bildband, fyra upplagor 1957, 64, 71 och 73), 2 (Deutsches Reich 1871-1945, 1971) och 3 (Anhalt, 1972), tyvärr ofullbordade, ävensom monografier såsom *Pour le Mérite und Tapferkeitsmedaille* (1966) och *Phaleristik I: Rumänien* (1975). Av ett annat slag var *Die Waffen-SS - eine Dokumentation* (Osnabrück 1965). Hans sista arbete blev *Staatlich-zivile Auszeichnungen: Weimarer Republik und Drittes Reich* (Stuttgart 1990).

Han var även ordförande i Gesellschaft für Historische Waffen- und Kostümkunde och en uppskattad föredragshållare, bla vid de internationella heraldikkongresserna i Wien, München och London (1970, 74 och 76), som upp i hög ålder flitigt reste över hela jordklotet. Redan 1961 blev han

Dr Klietmann

Foto Schikola, Wien VII:P 393/23, 1970.

hedersledamot av Orders and Medals Society of America och 1980 av Bund Deutscher Ordensammler e.V., i vars biträddande råd ("Beirat") han inträdde kort tid efter stiftandet 1975 och som tilldelade honom guldmedaljen 1979 och förtjänstkorset i silver 1984, men även till hans ära sedan 1982 utdelar ett "Dr. Klietmann-Jugend-Preis". Han blev RTySKRFO 1986, var Fellow of the Company of Military Historians (USA), erhöll 1964 Premio Castaneda (silverplakett) av Instituto Internacional de Genealogia y Heraldica i Madrid, 1984 danska Ordenshistorisk Selskabs hedersdecken i silver, 1986 ordenstidskriften INFO:s bronsuggla osv.

Han skapade sig en unik ställning därigenom, att han gjorde en banbrytande insats inom denna kulturhistoriska hjälpvetenskap till gagn även för framtida forskning. Det vore blott att hoppas, att planerna på att sammanhålla hans stora arkiv i en offentlig samling kunna genomföras.

Poul Ohm Hieronymussen

28 juni 1908 - 21 april 1991

Ordensbandhandlaren cand theol Poul Ohm Hieronymussen, Frederiksberg, och hans firma nere vid Nyhavn - ett av de få specialföretagen i denna bransch i världen i dag - voro ett begrepp, även för många svenska kunder. Ett begrepp blev även hans handbok *Europaiske ordner i farver*; såsom en praktiskt användbar handbok är den alljämt övertärfad genom sin klara disposition och koncisa information.

P. O. Hieronymussen föddes i Ordrup 1908, son till sedermera ordensbandhandlaren Jens Kristensen Hieronymussen och Sophie Ohm. Efter studentexamen vid Fredericia Gymnasium 1927 blev han cand theol vid Köpenhamns universitet 1935, men prästvigdes aldrig. Åren 1935-39 var han expeditionsekreterare i de tyska riksbananornas turistbyrå i Köpenhamn, men inträdde sistnämnda år i familjefirman M W Morch & Son's Eftf vid Peder Skramsgade

i Köpenhamn. Denna 1830 grundade specialaffär för flaggor och ordensband med egen tillverkning av miniatyrer hade 1931 övertagits av fadern efter att till 1924 ha varit i grundarfamiliens ägo. Denne avled dock 1938, varvid änkan fortsatte firman.

P O Hieronymussen blev prokurist däri 1945, delägare 1963 och efter moderns frånfalle 1965 ensam innehavare. Av hälsoskäl överlät han vid årsskiftet 1989-90 firman helt till sonen Peter; denne hade dock fört räkenskaperna sedan firman ätta år tidigare ombildats till "anpartsselskab" (ApS). Firman, som avvecklade flagghandeln med 1971 års utgång, var sedan 1985 leverantör till det danska ordenskapitlet, men förmedlade även ordensband till bla det svenska, för att fem dagar före seniorchefens död bliva kungl (dansk) hovleverantör.

Med sin gedigna akademiska utbildning i botten var P O Hieronymussen icke blott affärsman utan han uppmantrade även intresset för den spännande nisch i kulturhistorien, som ordnar och medaljer skapat genom århundraden. Han kombinerade således praktiskt arbete med långa och flitiga forskningar, resulterande i tidskriftsartiklar och uppsatser; bla medarbetade han 1955 med kapitlet "Ordener og medailler" i *Jeg er samler*, 1 (Politikens håndbøger nr 90). Hans "magnus opus" blev den 1966 ävenledes i Politikens handboksserie utgivna, redan nämnda ordenshandbok, som i inalles nära 50.000 exemplar även utgavs i England, Finland, Förenta Staterna och Tyskland (se *SNV* 1/1987:4 och 7/1988:172) medan den planerade svenska upplagan på ett sent produktionsstadium inhiherades liksom en nederländsk. Han var en välkänd gestalt i internationella ordenssamlingar och delade generöst med sig av sitt stora vetande, ej minst vid besök i butiken, varifrån gärna medfördes något nytt band som "smakprov". Ett intressant reportage därifrån inflöt i *Berlingske Tidende*, söndagsnumret 30/10 1955, del 1, s 11-12 (jfr *Archiv für Ordenskunde*, Nr 4, August 1952, s 32, och *Ordenshistorisk Selskabs Tidsskrift*, nr 2/1980, s 3-7), vid 125-årsjubileet. Vårt eget samarbete daterade sig från 1962 och han delade min besvikelse över att "Hieronymussen" aldrig utkom i Sverige.

Efter svår sjukdom de sista åren sammanföll dödsbudet med firandet av Ordenshistorisk Selskabs 25-årsjubileum i Köpenhamn. Han tillhörde detta sällskaps medstiftare, erhöll dess hedersdecken i guld i juni 1988 (i samband med 80-årsdagen) och blev i december samma år hedersledamot - den hittills andre - "för hans store arbejde for ordens- og medaljesagen, nationalt og internationalt". Bund Deutscher Ordensammler tilldelade honom sin förtjänstmedalj i brons 1980 och i guld 1989, men - märkligt nog - erhöll han aldrig någon officiell utmärkelse eller orden för sin livsgärning. Den 2 maj i år utsåg Västra Sveriges heraldiska sällskap honom till hedersledamot "med hänsyn

Poul Ohm Hieronymussen
Foto Kai Meyer, Holte, 1967

till hans livsgärning i phaleristikens tjänst och produktion inom detta ämne, främst den på flera språk publicerade handboken *Europäische ordner i farver*, en intention som således ej nådde honom i livstiden. Hans efterlämnar för familj och vänner ett tomrum, icke blott för sitt stora vetande, utan även sin mänskliga värme.

Erik T:son Uggla

17 februari 1906 – 14 juni 1991

Namnet Uggla förknippas måhända av vissa läsare med 1700-talskamarherren Carl Hildebrandsson Uggla (1725–1805), i viss mån betraktad såsom den svenska heraldikens fader. Hans biografi kom 1979 att skrivas av en sentida frände – ehuru ej ättling – och hovkollega, den nyligen bortgångne kammarherren Erik T:son Uggla i Vänersborg (se *HerT* 43/1981:148; jfr *HerT* 36/1977:260 ff).

Denne, i nära 60 år huvudman för adliga ätten nr 100 – Sveriges numeriskt talrikaste adessläkt – på svenska riddarhuset (hans farfars farfar hade visserligen 1818 immatrikulerats på det finländska, under nr 4, men endast för sig och de i Finland kvarlevande sönerna – således ej den rikssvenska huvudmannagrenen), var infödd lundensare och äldste son till den tidigt bortgångne (Erik var då endast 17 år) personhistorikern och matrikelutgivaren Torsten Uggla, krigsdomare och auditör (Erik skulle sedermera bli den tredje generationen i följd med denna befattning). En morbroder var den kända genealogen och utgivaren av *Svenska adelns ättartavlor*, postkontrollören Gustaf Elgenstierna.

Med denna bakgrund kan det synas naturligt, att Erik Uggla kom att göra en förnämlig insats inom likartade forskningsområden, även om hans verksamhet var mycket mångfasetterad. Såsom jurist var han i många år knuten till dåvarande Västerbygdens vattendomstol. Jämsides därmed tillhörde han "De icke tjänstgörande

Hovstaterna" (därmed förstås även partiellt till tjänstgöring inkallade befattningshavare), vari han inträtt såsom kammarjunkare (sedan 1970 sker ingen ny utnämning till denna hovcharge) 1944 för att 1958 befordras till kammarherre. Detta var något som väl passade Ugglas kynne och känsla för ceremoniväsande och därmed förenade traditioner och kulturhistoria. Han var en levande uppslagsbok med en sagolik förmåga att delgiva omvärlden ur egna och gångna generationers (även bla farfarsfar hade varit kammarherre) erfarenheter.

Det låg då nära till hands, att även formellt såsom härold vid Kungl. Maj:ts Orden (egentligen Serafimerorden) 1961 knyta honom till denna traditionsrika, självständiga institution, som egentligen icke tillhörde vare sig hov eller statsförvaltning; denna anställning upphörde med den svenska "ordensreformen" (den var ej alls någon reform i vedertagen, positiv bemärkelse) från årsskiftet 1974–75. Han hade meriterat sig såsom redaktör sedan 1958 för *Ordenskalender*, vilken utkom med tre egentliga utgåvor (*NNUM* 2/1959:34 och *HerT* 8/1963:373) och avslutades – under en något missvisande titel – med *De Kungl Svenska Riddarordnarna 1974*, det dittillsvarande svenska ordensväsendets "slutredovisning". I många år var han ett slags ordenskonsult för både protokollet (i UD) och riddarhusets genealogiska avdelning; det har omvittnats, att hans remissyttranden, när någon i tex adelskalendern försökte införa något "ogräs i ordensfloran", voro nog så syrliga och vittnande om en kritisk iakttagelseförmåga. Ett smakprov därpå gav han läsarna i sitt enda bidrag i *Heraldisk Tidsskrift*, en svidande kritik av "finansdepartementets stora röda" (*HerT* 27/1973:331–2) – men de (o)ansvariga politikerna hade ju redan bestämt sig, vilket de – eller, måhända snarare, deras efterföljare – numera lära ångra. Erik Uggla fick ej leva tillräckligt länge för att hinna uppleva den omsvängning i attityderna, som lär dväljas någonstans långt inne i kanslihuset – tyvärr, ty erfarenheten har givit honom rätt.

Redaktör för *Hovkalender* (sedan 1975) med dess båda föregångare (*Placeringslistan* och *Kungl Hovstaterna*) var han 1959–81.

Genom sitt trivsamma sätt var Erik Uggla mycket uppuren inom sällskapslivet och han förgyllde tillvaron – stundom åtföljd av sin charmerande maka Birgit, som följde sin Erik i döden efter fem dagar (en säregen epilög på makarna Ugglas äktenskap) – vid de internationella heraldikkongresserna i Stockholm 1960, Haag 1964 och Paris 1966. Många saknade hans fortsatta deltagande däri, men den initierade förstod, att kongressernas "svans", dvs vissa inslag i dessa, icke behagade honom. Han var hög frimurare och bla 1966–81 ordförande i Brödraföreningen Andreas-cirkeln i Vänersborg. Han biträdde gärna sina bröder i bygden med förslag till ridda-

Erik T:son Uggla
Foto: Ateljé Uggla AB, 1960

revapen – de vittnade om en djup känsla för vapenkomponerandets krav, så att provinsiallogens stränge heraldiker efter den retoriska frågan "varit hos Uggla?" blott hade att med sin signatur tillstyrka förslaget för vidarebefordran till högsta instans. Johanniterorden i Sverige, varav han sedan 1970 var rättsriddare (riddare 1949), kan tacka honom för "Svensk Johannitermatrikel" i den 1970 utgivna 50-års skrifter. Han hade även i tryck behandlat sin farfars morfars, lagmannen von Stahls, adelsvapen (jfr rec i *HerT* 26/1972:283). Han donerade sin stora, av fadern påbörjade, exlibrisamling till Riddarhuset.

Erik T:son Uggla vara hedersledamot av bla Släktföreningen Uggla (1975), Västra Sveriges genealogiska förening (vid 35-årsjubileet 1981) och – "främst med hänsyn till hans personhistoriska arbeten inom de heraldiska och ordenshistoriska ämnena" – Västra Sveriges heraldiska sällskap (vid 25-årsjubileet 1985). Han kunde bära fyra svenska dekorationer i serafimerbandet i följd på bröstet liksom tre svenska riddartecken (motsv) – nog så sällsynta kombinationer, vilket roade honom. Bourguiba om halsen ansåg han där emot vara en dålig ersättning för Leopold (statsbesöken omkastades), men med hänsyn till förfädernas gamla anknnytningar till Finland uppskattade han mycket Finlands Lejons Ordens kommandörstecken vid president Kekkonens sista statsbesök i Stockholm 1975. "Jag är helt nöjd", brukade han belåtet svara på frågan, om icke tjänstgöring vid ännu ett statsbesök kunde ytterligare berika ordenskollektionen!

För mig har ett ytterst fruktbart, nära 33-årigt samarbetet med bla otaliga telefonsamtal (det sista på 85-årsdagen i vint-ras, då åldrandet dock fortskridit, ehuru rösten var klar) nu tagit slut. Erik T:son Uggla efterlämnar minnet av en "grand-seigneur" med personliga erfarenheter från ett brett kulturhistoriskt fält, som i våra dagar alltmåra försvinner in i historien.

Vale, praeclarissime amice!

Leif Pahlsson

RECENSIONER

Frand's Herschend: Vikings following Gresham's law. Särtryck ur BAR International Series 500: Approaches to Swedish prehistory. A spectrum of problems and perspectives in contemporary research. 1989. 18 s. ISBN 086054641 1.

På grundval av ett rikt siffermaterial lägger Herschend fram ett forskningsresultat, som är så fullt av distinkt formulerade konstateranden och tolkningar, att det inte är rätt mot författaren att plocka ut blott några enstaka meningar. Herschend drar ju in i resonemangen bla Gotalagens ekonomiska följdbestämmelser, tpq-beräkningar för fynden, tolkandet av olika typer av skattfynd, mm och konstaterar: "Gresham's law was in force on Viking Age Gotland". Hans artikel bör därför läsas av var och en som är intresserad av våra vikingatida myntfynd ur ekonomisk synvinkel. Helst säge jag uppsatsen översatt och införd i Svensk Numismatisk Tidskrift (i något avkortat skick).

Låt mig sluta med att citera de sista meningarna i Herschends artikel: "... a study of economic consciousness based on the ability of man to judge the qualities of coins and paying means. In the Viking Age perspective such studies help to describe the translation from real weight to nominal economy, and by doing this the investigations will touch upon the social structure of the society and provide a better ground for understanding the meaning of the source material".

NUF

Dietrich Mannsperger: 2000 Jahre Münzgeld im Kreis Tübingen. Münzfunde, Münzprägung und Münzverkehr zwischen Alb und Schwarzwald. Ausstellungsreihe der Münzsammlung der Universität Tübingen. Reihe B Württemberg. Heft 3 48 s Rikt illustrerad. Tübingen 1991. ISBN 3-8030-15588.

Det är en fantasieggande exposé, som denna katalog ger med stöd av ett utställningsmaterial.

Det är en finurligt upplagd katalog, som i en mängd småstycken utnyttjar fynd och andra begivenheter för att beskriva vad det utställda materialet ger besked om och symboliserar. Sverige kommer med ett ett hörn med fynd av en Augsburg-dukat och en 1/28 gulden från Fürth. Historiens vingslag förnimms på varje sida - från Filip II av Makedonien via romerska "limes", "regenbogenschlüssel", Barbarossa-fyndet, klippingar från det belägrade Landau till dags dato - och katalogen har därför sitt värde långt utanför den avsedda kretsen.

En så här planerad katalog måste verkamt bidra till att inte blott främja hembygdskänslan utan även ett rikt mått av kunskaper.

NUF

Tuukka Talvio: Royal Coin Cabinet, Stockholm, Part IV. Anglo-Saxon coins, Harold I and Harthacnut 1035-1042. Sylloge of Coins of the British Isles 40. Oxford 1991. 199 s. inkl. 74 planschier.

Från perioden ca 973-1051 har Kungl. Myntkabinetet (KMK) i Stockholm den utan jämförelse största samlingen av engelska mynt. Det sammanhänger med de mycket rika vikingatida svenska fynden (ca 41.500 ex varav mer än 98% tillhör denna period), medan fynden från England under motsvarande period är mycket få. Den engelska Sylloge-serien, som utkom med sin första volym 1958, publicerar, på ett i stort sett enhetligt sätt, engelska mynt (framför allt från perioden ca 675-1154) med grundläggande uppgifter samt foton av alla ex. I denna serie har KMK:s samling pga sin storlek hittills endast publicerats vad gäller den anglo-normandiska perioden (1066-1154) som numismatiskt motsvarar slutet av vikingatiden (inom arkeologi och historia slutar vikingatiden annars ca 1050) och där sammanlagt endast ca 350 ex ingår i svenska fynd. Samlingen är nu i sin helhet

(inkl de samtida irländska mynten) tänkt att publiceras i sju delar:

1. Före Æthelred II	ca 675-978
2. Æthelred II	978-1016
3. Cnut	1016-1035
4. Harold I & Harthacnut	1035-1042
5. Edward Bekännaren - Harold II	1042-1066
6. Wilhelm Erövraren - Stephen	1066-1154
7. Irländska	ca 995-1100

Den av Tuukka Talvio nu publicerade volymen är nummer 4 och omfattar, förutom övergångstyper, de tre huvudtyperna Jewel Cross (Harthacnut samt Harold I ca 1035-1037), Fleur-de-Lis (Harold I ca 1037-1040) samt Arm-and-Sceptre (Harthacnut 1040-1042), fig 1-4. Nr 6 kom som nämnts ovan redan ut 1969. Nr 5 (ca 1.200 ex) är under arbete och beräknas tryckas om några år och nr 7 (ca 500 ex) är också under arbete. Arbetet med del 1-3 har ännu inte påbörjats. Del 1 kommer förmodligen att publiceras sist efter som perioden före ca 973 är mycket dåligt representerad men systematiska köp görs sedan flera år för att utöka denna del. För närvarande omfattar den ca 250 ex. Del 2-3 representerar den absolut största delen av samlingen med uppskattningsvis ca 15.000-17.000 ex (beroende på om det av KMK ägda, men sedan flera decennier i Lunds Universitets Historiska Museum deponerade, fyndet från Igelösa med närmare 1.800 ex ska inkluderas eller inte) från Æthelred II resp ca 7.000 ex från Cnut. Varje del kommer därför att delas upp på ett flertal volymer och publiceringen kommer att ta mycket lång tid. Som en jämförelse kan nämnas att Talvios volym omfattar 2.063 ex och påbörjades redan för tolv år sedan. På grund av samlingarnas snabba tillväxt genom nya fynd kommer också ett par tusen ex till att införas med samlingarna innan delarna hinner publiceras. Detta gäller för övrigt redan Talvios volym, där materialinsamlingen uppenbarligen pågick till 1983/84 och där ytterligare inte mindre än 48 ex har förvärvat av KMK under tryckningstiden. Bland dessa ingår tre myntmästare som inte är representerade för typen i Syllogen: Harold I, Jewel Cross, Oxford, Edwig: Harthacnut, Arm-and-Sceptre, Lincoln, Mathan samt Worcester, Ægelwine.

Till omfånget är Talvios volym inte så imponerande men när man bläddrar igenom den, sida efter sida späckad med faktauppgifter, inser man lätt vilket stort arbete som ligger bakom. Talvio har visserligen kunnat utnyttja de uppgifter om mynten som har noterats av ett stort antal forskare under de senaste decennierna, men han har även själv bidragit med ett mycket stort antal korrigeringar och kompletteringar av bestämmingarna, varav en hel del är resultatet av hans studier av stålarna (redovisad i *Anglo-Saxon Monetary History*, red M. Blackburn, Leicester 1986, s 273-290) samt tidsöddande stamp-

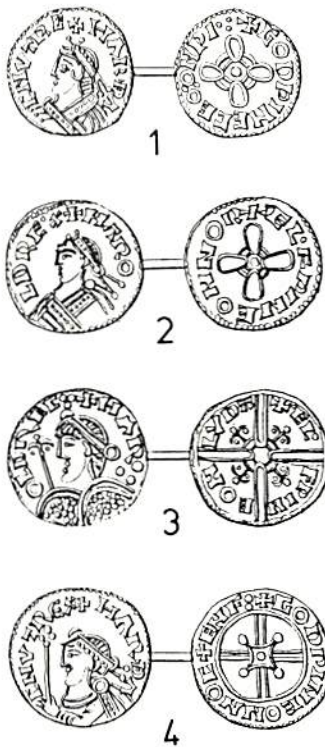

Fig 1-4. Huvudtyperna i England under perioden 1035-1042.

1. Harthacnut, Jewel Cross 1035-1037;
2. Harold I, Jewel Cross 1035-1037;
3. Harold I, Fleur-de-Lis 1037-1040;
4. Harthacnut, Arm-and-Sceptre 1040-1042.

studier. Stampkopplingar mellan myntorter har blivit mer och mer uppmärksammade under senare år och är nu så talrika att man även har framfört idéer om att en del mynt inte fysiskt har präglats på den (ofta blygsamma) ort som anges på mynten själva. Talvio redovisar följaktligen också ett antal nya kopplingar mellan olika myntorter även om han inte har gjort en systematisk kontroll eftersom det skulle innebära ett ofantligt arbete. Stampkopplingar (liksom stampidentitet) inom en myntort redovisas dock genomgående och är synnerligen talrika och här föreligger ett mycket omfattande arbete. Det framgår också härav att en stamp ytterst sällan är representerad av fler än fyra ex vilket talar för att de stammar som kan identifieras här bara utgör en liten del av de som en gång blev tillverkade. Bildmaterialet håller genomgående en hög kvalitet och består, med ett fåtal undantag, av författarens egna foton.

De ex som ingår i den sk Hildebrandssamlingen (1.450 ex från Harold I och Harthacnut varav några är danska mm), dvs de ex som motsvarar mynten i B. E. Hildebrands publikation om de anglosaxiska mynten i KMK (*Anglo-sachsiska mynt i Svenska Kongl Myntkabinetet, funna i Sveriges jord*, Stockholm 1881), saknar normalt proveniens. Talvio redovisar summariskt för arkivuppgifterna om fynden påträffade fram till år 1881 (liksom senare gjorda fynd med bevarade mynt) och har med hjälp av dessa uppgifter kommit fram till sannolika fyndprovenienser för ett stort antal mynt. Det största svenska fyndet över huvud taget med engelska vikingatida mynt (Äspinge, Hurva sn, Skåne, 3.047 ex, funnet år 1880) innehöll inte mindre än 1.373 mynt från Harold I & Harthacnut och Talvio redovisar också arkivuppgifterna i detalj för detta synnerligen viktiga fynd. Av dessa har endast en mindre del behållit sin proveniens och Talvio redovisar ytterligare ett antal unika ex. Talvio har försiktigtvis avstått från antaganden, som han själv antyder kan göras med hjälp av patinan, för det mycket stora antal som onekligen ytterligare ingår i katalogen. Källkritiskt är detta helt korrekt men kanske hade det i alla fall varit intressant om "Äspinge patina" hade angivits i katalogen för de ex som har sådan. Talvios fynduppgifter i övrigt kan kompletteras med några ytterligare provenienser för mynt från Borup, Hyby sn, Skåne (K. Jonsson s 35-45 i *Numismatiska Meddelanden XXXV*, Stockholm 1990), liksom Hörningsholm, Mörkö sn, Södermanland, SHM 3535 (nr 1445), samt Stiernstedts samling, SHM 6457 (nr 568).

En sammanställning över antal ex för typ och myntort saknas tyvärr men kan vara av intresse och redovisas i tabell I.

Tabell 1. Myntens fördelning på typer och myntorter. I tabellen ingår även de mynt där hänförelsen till myntort kan vara osäker - se beskrivningen av de enskilda

	Har I SC	HCn SC/JC	HCn JC	HCn/Har I JC/FL	Har I JC	Har I JC/FL	FL	Har I/HCn FL/AS	HCn FL	HCn AS	Tot
Axbridge	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	3
Barnstaple	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Bath	—	—	2	—	5	—	6	—	—	7	20
Bedford	—	—	—	—	2	—	6	—	—	2	10
Bridport	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2
Bristol	1	—	2	—	13	—	17	—	—	8	41
Buckingham	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	3
Cambridge	—	—	—	—	6	—	13	—	—	9	28
Canterbury	—	—	5	—	23	3	17	—	—	6	54
Chester	—	—	—	—	18	—	24	—	—	12	54
Chichester	—	—	2	—	2	—	5	—	—	1	10
Colchester	—	—	—	—	3	—	8	—	—	2	13
Crewkerne	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Cricklade	—	—	—	—	1	—	2	—	—	1	4
"Denm"	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Derby	—	—	1	—	7	—	14	—	—	7	29
Dorchester	—	—	1	—	3	—	5	—	—	3	12
Dover	—	—	5	—	11	—	15	—	—	9	40
Exeter	—	—	8	—	11	—	13	—	—	18	50
Gloucester	—	—	5	—	1	—	14	—	—	8	28
"Gothaburh"	—	—	—	—	2	—	2	—	—	3	7
Guildford	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Hastings	—	—	1	—	4	—	9	—	—	3	17
Hereford	—	—	—	—	14	—	7	—	—	8	29
Hertford	—	—	1	—	—	—	8	—	—	—	9
Huntingdon	—	—	—	—	2	—	5	—	—	3	10
Ilchester	—	—	4	—	1	—	2	—	—	2	9
Ipswich	—	—	—	—	8	—	8	—	—	4	20
"Landc"	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2
Langport	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	3
Leicester	—	—	—	—	3	—	10	—	—	7	20
Lewes	—	—	3	—	3	—	5	—	—	4	15
Lincoln	—	—	1	—	99	—	93	1	—	58	252
London	—	—	18	1	122	—	226	1	—	73	441
Lydford	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	3
Maldon	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Malmesbury	—	—	1	—	2	—	4	—	—	2	9
Northampton	—	—	—	—	5	—	11	—	—	4	20
Norwich	—	—	—	—	14	—	25	—	1	10	50
Nottingham	—	—	—	—	4	—	6	—	—	5	15
Oxford	—	—	6	—	6	1	24	—	—	12	49
Rochester	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	2
Romney	—	—	2	—	2	—	5	—	—	—	9
Salisbury	—	—	2	—	8	—	12	—	—	6	28
Shaftesbury	—	—	3	—	2	—	2	—	—	2	9
Shrewsbury	—	—	—	—	8	—	8	—	—	6	22
Southwark	—	—	1	—	7	—	—	—	—	9	17
Stafford	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3
Stamford	—	—	2	—	32	—	52	—	—	28	114
Steyning	—	—	1	—	—	—	5	—	—	—	6
Tamworth	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
Taunton	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Thetford	—	—	—	—	17	—	25	—	—	20	62
Totnes	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	3
Wallingford	—	—	3	—	2	—	15	—	—	10	30
Wareham	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	3
Warminster	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3
Warwick	—	—	2	—	4	—	4	—	—	3	13
Watchet	—	—	1	—	1	—	1	—	—	1	4
Wilton	—	—	—	—	1	—	6	—	—	4	11
Winchcombe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Winchester	—	—	14	—	26	—	36	—	—	34	110
Worcester	—	—	—	—	6	—	9	—	—	3	18
York	—	1	—	—	53	—	70	—	—	39	163
Myntort?	—	—	3	—	6	—	9	—	—	23	41
Totalt	1	1	108	1	582	4	872	2	1	491	2063

mynten för detaljer. AS - Arm-and-Sceptre; FL - Fleur-de-Lis; Har I - Harold I; HCn - Harthacnut; JC - Jewel

Cross; SC - Short Cross. Snedstreck anger att det är fråga om en hybrid. Ett ex av Jewel Cross, Bristol med förvirrad åtsida

är upptagen under Harold I (nr 691). Några omdiskuterade ex av Fleur-de-Lis med mer eller mindre förvridna åtsidesinskrifter (nr 1908-1909, 2021-2022) kan vara präglade för Edward Bekännaren (1042-1066). Över huvud taget finns det i den av Syllogen behandlade perioden många ex med förvridna åtsidesinskrifter vilket är mycket ovanligt i England under andra perioder.

De fem största myntorterna är genomgående London, Lincoln, York, Winchester och Stamford och den inbördes ordningen bibehålls under hela perioden med undantag för att Stamford är vanligare än Winchester under Harold I, Fleur-de-Lis. Siffrorna i tabell 1 kan jämföras med det totala antalet kända exemplar (Talvio i *Anglo-Saxon Monetary History*, red M. Blackburn, Leicester 1986, s 277, med tillägg för den nu publicerade Syllogen, en Syllogevolym över samlingar i Polen, en kommande Syllogevolym över samlingar i sydöstra England, nyförvärven till KMK nämnda ovan samt samlingarna i Göteborg, Karlskrona, Lund, Uppsala och Visby). Sammanlagda antalet ex i svenska samlingar anges inom parentes:

Regent	Typ	Tid	Antal
Harthacnut och Harold Harold I	Jewel Cross Fleur-de-Lis	1035-1037 1037-1040	1.381 (755) 1.675 (952)
Harthacnut	Arm-and-Sceptre	1040-1042	799 (515)
			3.855 (2.222)

Olle Ferm (redaktör): Kyrka och socken i medeltidens Sverige. Studier till det medeltida Sverige 5. Stockholm 1991. 576 s, illustrerad. ISBN 91-7192-825-1.

Ännu en festskrift, denna gång dedicerad till professorn Gunnar T. Westin - en resa inom arbetet för att ge oss en riktigare och sannare uppfattning om det medeltida Sverige.

Jag har tidigare anmält flera festskrifter i Myntkontakt/SNT, men för min personliga del var denna den första, som var klart tvårvetenskaplig, därtill på ett både fängs-

Jämförelsen visar att de svenska samlingarna (varav KMK utgör 94%) står för 58% av totalantalet. I Syllogeserien var tidigare 1.081 ex publicerade från Harold I och Harthacnut, varav 2/3 från samlingen i Köpenhamn, vilken liksom KMK huvudsakligen är baserad på fyndmynt. Totalantalet inklusive privatsamlingar kan beräknas till lite drygt 4.000 ex.

Med utgångspunkt från mynt i svenska fynd inleds en fortlöpande minskning av myntimporten från England under slutet av Cnuts regering omkring 1030 och under den här aktuella perioden hade detta också varit tydligt om inte Åsplingfyndets dominans på materialet hade gjort att en tillfällig ökning kan noteras mitt i perioden. Minskningen i myntimporten sammanhänger troligen med en förändring i importvägarna där Rhen (varifrån sannolikt en stor del av de engelska mynten importerades) får mindre betydelse.

De tolv ex som ingår i ett fynd från Dalarna (Sanda, Mora sn, 1977) och som inlöstes av Dalarnas museum i Falun (DM 13950) har Talvio tagit med i Syllogen eftersom de under bearbetningen med volymen förvarades på KMK. Principiellt är

detta förfaringsätt tveksamt speciellt som man ju endast tar med en del av mynten i fyndet. När myntsamlingar utanför Stockholm i framtiden kommer att publiceras i Sylloge-series borde just dessa ex inte tas med, eftersom de då redan är publicerade, men samtidigt kommer då inte hela fyndet att redovisas i ett sammanhang.

Samma mynt är i ett fall märkligt nog illustrerat två gånger under två olika nummer (nr 1257 = 1296) där den senare är obestämd med hänvisning till den förra och följaktligen borde ha utgått helt.

Med Talvios volym har KMK:s samling på allvar kommit med i den engelska Sylloge-serien och den kommer att bli ett ovärderligt referensverk för alla som är intresserade av mynten från denna tid. Den kan också utnyttjas inom andra ämnen än numismatiken. Så är den tex en utmärkt utgångspunkt för att studera bruket av nordiska personnamn under denna tid i olika delar av England där de är vanligast förekommande i nordost. Personnamnen återges för övrigt även i sin normaliserade (västnordiska) form medan den faktiska stavningen på mynten uppvisar stor variation. Här skulle man också önskat en princip för vad som varit vägledande för hur myntmästarnas mynt ordnats i Syllogen eftersom den ibland baseras på den normaliserade och ibland på den faktiska stavningen.

Kenneth Jonsson

lande och givande sätt. Boken är fylld med bevis om hur forskarmödor, ur spillrorna av våra medeltida faders verksamhet, kunnat få fram tolkningar som ibland "griper om hjärteröterna" hos en patriot. De centrala begreppen - kyrkan och socknen - belyses på ett så mångsidigt sätt, att medeltiden inte längre kan framstå såsom den "mörksens tid", som vi så ofta hört talas om. På några ställen får man i stället bevis på hur "kulturfientligt" reformationens genomförande i verkligheten var, ehuru dolt bakom kungliga påbud o dyl. Även vi hade vår "bildstormareperiod"!

Jag har tagit mig friheten att anmäla boken i SNT, trots att endast ett bidrag har numismatiskt intresse. Det är skrivet av Anders Broberg och har titeln *Religionskifte och sockenbildning i Norduppland*. Men det har sitt speciella intresse och värde i att Broberg i sin bevisning använder sig av material från den av KMK, med anslag från Svensson-stiftelsen, bedrivna Landskapsinventeringen av myntfynd. Bidraget är väl värt att läsa (kan kanske sporra hembygdsforskare i andra landskap?).

Boken har ett stort allmänt läsvärde för den samhällseligt intresserade!
NUF

Herbert Tillander: Från torparson till hovjuvelerare. En familjekrönika (Torp- ja timantti). Schildts förlag, 256 s, illus, Jyväskylä 1991. ISBN 951-50-0517-5.

Under snart 140 år har den finländska juvelerarsläkten Tillander verkat inför en köpstark kundkrets: ryska storfurstar och europeiska kungligheter, indiska maharadjor, societetsskönheter, bankirer m fl. År 1848 begav sig den nyländske torparsonen Alexander Edvard Tillander till S:t Petersburg för att söka sig en utkomst. Han började som lärpojke hos en guldsmed i Tsarskoje Selo för att slutligen bli mästare med en egen verkstad. Redan tidigare fanns det

andra finska guldsmeder i Rysslands huvudstad, bl a verksamma hos Fabergé. Tillanders guldsmedsaffär i S:t Petersburg hann verka under tre tsarer. Efter ryska revolutionen flyttade familjen hem till Finland, där firman fortfarande finns kvar. Bland Tillanders produkter finns ordnarna. Under fortsättningskriget hade Herbert Tillander generalstabens uppdrag att svara för den krigstida ordensproduktionen. Båa tillverkade man det nyinrättade Mannerheimkorset som var en variant av Frihetskorset; den största skillnaden bestod i att Mannerheimkorset skulle bäras på bröstet och dekoremaljen var svart. Mannerheim själv var gammal kund hos

Tillanders. Firman Tillander hade från början av Finlands självständighet skött om polering och vård av marskalkens utmärkelsetecken inför Självständighetsdagen och framställde både Frihetskorset och Finlands Vita Ros. Det fanns dock många svårigheter under kriget. Guld och silver fanns i lager, men sidenband till ordnar och medaljer måste köpas från Frankrike. Beställningarna måste göras genom förmedling av C. F. Carlman i Stockholm. Detta betydde riskfyllda flygturer över havet.

Mest handlar dock boken om juvelerbranschens vedermöror. Allt framställt av sonsonen till grundaren på ett trevligt och välformulerat sätt.
Ian Wiséhn

Ang. Recension av min bok "Kristinas ettöringar av koppar"

Jag känner mig mycket glad och hedrad av att i septembernumret av denna tidning två av landets ledande numismatiker utförligt har kommenterat min ovan nämnda bok. Därför vill jag gärna taga tillfället i akt att bemöta en del av deras synpunkter och närmare förklara och motivera varför boken är gjord som den är.

Tabellen över omskrifternas text

Eftersom avsikten av dessa mynt har en omskrift som är stavad på 49 olika sätt, tyckte jag att en tabell över dessa vore väl motiverad. För att göra denna så överskådlig och lättläst som möjligt har jag börjat med den enklaste omskriften. Det råkar vara så att de senare präglade mynten ofta har en kortare omskrift än de tidigare. Tabellen är på intet sätt kronologisk, varken rätt eller omvänd. Jag undrar om denna tabell kunnat göras tydligare?

Placering av själva variantbeskrivningen

Att jag med avsikt placerat denna först beror på att jag hoppats att åtminstone några samlare, handlare och andra skulle titta i denna förteckning ganska ofta. Däremot kanske de inte skulle ha anledning att se i de olika textkapitlen mer än någon enstaka gång. Det skulle därför vara praktiskt att variantförteckningen var så lättillgänglig som möjligt. Detta skäl är förklart motiverat i boken.

Kapitlens ordningsföljd

Hur dessa skulle placeras har diskuterats med många som varit vänliga att ha synpunkter och var och en har haft sin åsikt. Ändringar har gjorts otaliga gånger och jag

tror att hur jag än gjort skulle jag nog fått kritik på denna punkt.

Kontroll av kapitlens innehåll

Det mesta i boken är resultatet av mina egna undersökningar och sammanställningar av uppgifter från andra källor. En del kapitel har dock vänligen kontrollerats och kompletterats av dem som haft speciellt kunnande på dessa specifika områden, däribland avsnittet om mynträkning och myntförhållanden som lästs och godkänts av en av rec. Den ganska korta sammanfattningen av de förhållanden som rådde på 1600-talet ansåg jag vara tillräcklig för den breda massan av samlare. En så väsentlig sak som kopparmyntens värdenedsättning är tex ganska utförligt redogjord för.

Tryckfel

Det är bara att beklaga att ett par dylika överlevt en som jag trodde noggrann korrekturläsning. En aln är givetvis ca 60 cm och ej 90.

Omslagshilden

Det "mynt" vars åt- och frånsida visas på bokens framsida är en ren fantasiprodukt. Här har vi lagt in de speciella kännetecken, som karakteriserar några av de mest berömda varianterna på ett och samma mynt, på åtsidan tex rak vapensköld utan voluter vilket förekom första året, och den krona som var den enda som förekommer det sista året, vidare omskriftens textord REGNA istf REGINA. På frånsidan visas den arabiska 4-an i årtalet, romersk etta i valören och diverse felstavningar av DALARENSIS etc. Avsikten med dessa bilder var att läsaren skulle fundera litet över dem. Att frånsidan blev vriden 45 grader var ett misstag som tryckeriet erbjöd sig att rätta till. Jag ansåg dock att det kunde få passera och kanske rentav bidra till ytterligare funderande. Att frånsidan inte kan vara vriden i förhållande till åtsidan på valsverkspräglade mynt är klart beskrivet i boken. Rec. anser att jag borde nämnt att fickvalsverk aldrig funnits i Sverige. Detta

torde dock vara en sanning med modifikation för inom kort kommer en artikel om dylika (svenska) att publiceras.

Antal stamper på en vals

Hur många stamper som fanns på en vals har diskuterats ingående med många kännare utan att något definitivt svar hittats. Att jag angivit att det troligen var fem st beror på att i P. Norbergs verk *Avesta under kopparbrukets tid* det står ungefär följande: "pojarna fick se isersnidare Michelsen komma in i valshuset med två nygjorda valsar. På den ena kunde man se fem st bilder av åtsidan av en ettöring och på den andra lika många bilder av frånsidan".

Betydelse av bitecken

I boken redogöres utförligt för de olika bitecken som finnes i - huvudsakligen - omskrifterna. Jag har även antytt vilken betydelse dessa möjligen kan tänkas ha samtidigt som jag med skärpa påpekat att jag icke lyckats finna ut den definitiva lösningen på detta problem (om det överhuvud taget finns någon). Se exempelvis sidan 71 och 77.

Jag har på flera ställen i boken lämnat olika frågeställningar obesvarade till den som är intresserad att gå vidare och möjligen försöka lösa dessa.

Av bokens övriga innehåll är det mycket som jag anser vara väl så väsentligt som ovanstående vilket icke kommenterats. Av detta tillåter jag mig dra den slutsatsen att herrar rec. är nöjda med min framställning. Även om jag var klar över att denna bok och dess variantförteckning inte skulle utlösa samma epidemi att samla dessa varianter som Hallborg-Hartmans gjorde 1883 hoppades jag dock att den i någon mån skulle bidra till ökat intresse och förståelse för gamla svenska mynt. Min förhoppning var också att Sveriges mynthandlare skulle vara tacksamma för detta bidrag att popularisera myntsamlandet.

Malmö i september 1992

Sten Törngren

Sundsvalls skridskoklubb 100 år

Sundsvalls idrottstraditioner är inte så gamla. Den äldsta föreningen är Sundsvalls Simsällskap som bildades 1871. Denna förenings utveckling hindrades dock länge av bristen på modernt utomhusbad samt inomhusbad av större dimensioner. När det gäller vintersport har dock Sundsvallsborna hållit sig framme.

Sundsvalls skridskoklubb bildades 1892, ungefär samtidigt som den

kvinnliga gymnastikklubben. Skridskoåkarna hade bana omväxlande på fjärden och på land vid Esplanaden.

I samband med att klubben bildades skapades en sköldformad ensidig jetong med ögla. Jetongen bär texten: SUNDSVALLS SKRIDSKOKLUBB. På jetongens mitt avbildas en smidd skridsko med fotstöd av metall. Jetongen är gjord i vitmetall.

Ian Wiséhn

Sundsvalls skridskoklubb.

Jetong i vitmetall från 1892. Skala 1:1.
Foto: Bengt Lundberg, RIK-f.

AUKTIONER

UTLÄNDSKA

1992

- Dec 9 London, Glendining's
10-12 New York, Superior
12 Bryssel, Elsen
12 Helsingfors, Holmasto

1992

- Jan 7-9 Orlando, Bowers & Merena
26-28 Basel, Swiss Bank
Corporation

- Febr 10-13 München, Hirsch Nachf.
24-25 Zürich, Numismatica Ars
Classica

- Mars 3-5 München, Partin Bank
10-12 Osnabrück, Künker
13 Bryssel, Elsen
13 Helsingfors, Holmasto
17-18 Sydney, Spink Noble
31 London, Spink

- April 1-2 Zürich, Spink Taisei
1-3 New York,
Bowers & Merena
14-16 Köln, Münz Zentrum
19-20 Maastricht, van der Dussen
27-28 Paris, Crédit del la Bourse

- Maj 5-7, 10 Frankfurt, Peus Nachf.
12-15 München, Hirsch Nachf.
15 Helsingfors, Holmasto
17-19 Frankfurt, Frankfurter
Münzhandlung
24-25 Zürich, Leu Numismatics
Ltd.

- Juni 12 Brüssel, Elsen
14-16 New York,
Bowers & Merena
16 London, Spink

- Juli 14-15 Melbourne, Spink Noble

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER**

Spec. sedlar

Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42
III 20 STOCKHOLM
Tel 08 - 11 08 07

FÖRENINGAR

ALINGSÅS NUMISMATISKA FÖRENING har möten första torsdagen i februari - april och oktober - december i Sparbankens filmsal kl 19.00. Upplysningar: tel 0302-130 69.

ESKILSTUNA NUMISMATISKA FÖRENING har möten på Nya Gästis kl 19.00 sista tisdagen i varje månad utom december. Auktion varje gång.

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad (utom i juli och augusti). Apollögården vid Almvägen, Fagersta. Tid: kl 19.00. Upplysningar: tel 0223-116 71.

FALU-BORLÄNGE MYNTKLUBB. Möteslokaler Borlänge. Samlaren, biblioteket Borganäsavägen, Falun. Kristinegården, Kristinegatan 9-II. Uppl tel 0243-258 56.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Auktionsmöten med föredrag hålles andra måndagen i månaden kl 18.45 i Traktören (Tr), Köpmansgatan 20. Studiecirkeln möts i klubblokalen (KL), Jungmansgatan 57, 18.30. Medaljcirklarna 1:a onsd och Fotocirkeln 3:e onsd. Antik- och Medeltidssektionen 4:e torsd och Utlandscirkeln sista tisd i månaden. GNF, Box 5289, 402 25 Göteborg. Kontaktman: Bo Nordell, 031-10 65 49 (dagtid). Anbud: Anders Falk, 031-13 31 41.

HALMSTADS MYNTKLUBB har möten med auktion i Klara-salen kl 18.30 den första måndagen i varje månad utom juli - aug. Upplysningar: 035-12 96 76.

HÖÖRS MYNTKLUBB har möte med auktion i Höörs Plåts matsal den andra torsdagen i varje månad utom juni-aug. Upplysningar: Evert Olofsson 0413-221 51.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria tisdagen i varje månad (utom juni - augusti) kl 19.00 i SPF, S. Långgatan 39, Kalmar. Upplysningar: 0480-159 29, 703 43.

KARLSKOGA NUMISMATISKA FÖRENING har möten andra onsdagen i varje månad (utom juni, juli och aug.) kl 19.00 i S-E-Banken, Torget, Karlskoga. Auktioner vår och höst. Upplysningar 506 41 eller 365 39.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad i SPF-lokalen, Djulög, 51, Katrineholm. Upplysningar: tel 0150-210 45 el 151 00.

MYNTKLUBBEN KLIPPINGEN har mynträff första tisdagen i jan.-april, sept.-dec. Lokal: G. A. skolans matsal, S. Järnvägsgatan, Sundsvall. Information om mynt, värdering, auktion, lotterier. Köp och sälj. Tel. 060-55 64 18, II 35 03.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING. Mynträffar med aktiviteter och auktion 2/12, 13/1, 10/2, 3/3 (årsmöte), 7/4, 5/5 i "Utbildningshuset", Åkergr. 1, Lund. Upplysningar: vard 046-14 43 69 kvällar 046-13 46 47.

FÖRENINGEN NORDVÄSTMYNT håller sammanträde med auktion i Folkets Hus, Klippan, kl. 19.00, andra fredagen i varje månad. Upplysningar och auktionslista tel. 0451-132 88.

NOLA MYNTKLUBB har möten 3:e tisdagen varje månad augusti - april, utom december. Lokal: Nolaskolan sal 316, Örnsköldsvik. Uppl. tel 0660-166 48 eller 0660-402 20.

NORRÖPINGS MYNTKLUBB har möte med auktion kl 19.00 tredje tisdagen varje månad utom i maj - augusti i Ektorps fritidsgård. Auktionsvisning börjar kl 18.00. Även icke medlemmar är välkomna. Beställ lista på tel 011-12 50 12.

NÄSSJÖ MYNTKLUBB har möte med auktion på Gustavssons Trafikskola, Rådhusgatan 33, Nässjö sista tisdagen i varje månad utom dec, juni - juli. Upplysningar: tel 0383-158 35 kl 07.00 - 09.00.

SAMLARKLUBBEN NUMIS. Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar: tel 0910-186 80.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB har möten kl 19 första onsdagen i varje månad (ej juli - augusti). Lokal: Valbo Kommunhus. Upplysningar: tel 026-18 18 36.

SIGTUNA MYNTKLUBB har möte 2/12 kl 19.00 i klubblokalen Rosersbergsvägen 27 B i Rosersberg (auktioner, lotterier, bytesverksamhet mm). Klubblokalen öppen helgfria onsd 13.00 - 17.00 sept - maj (auktionsobjekt och bibliotek). Uppl 08-590 381 90.

MYNTKLUBBEN SKILLING BANCO, Linköping, har möten andra helgfria torsdagen i varje månad (utom maj - augusti) i Huvudbiblioteket, Hunnebergsgatan 8, Linköping i Lindblomsrummet 1 tr upp kl 18.30 - 21.00. Årligen anordnas en antik- och samlarmässa samt en resa till Frimynt i Helsingborg. Upplysningar: tel 013-12 22 62.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING håller möten sista torsdagen i varje månad utom juni - augusti på IOGT, Kungsgatan 16 A. Klubblokalen: Kungsgatan 38 A, Malmö, håller öppet varje tisdag kl 19 - 21 under september - maj.

SKÖVDE NUMISMATISKA FÖRENING Lokal: Servicehuset Bagaren, Hertig Johansgatan 22 A, Skövde. Upplysningar: tel 0500-808 50 (Thord Lund).

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB. Möten på Folkare fotoklubb, Teleg. 19, Avesta. Upplysningar: tel 0226-562 78.

TRELLEBORGS MYNTKLUBB har möte andra måndagen i månaden kl 18.30 i Sparbanken Skånes samlingsal, CB Friisgatan 4 A, Trelleborg. På programmet står auktioner, föredrag, lotterier mm. Upplysningar: tel 0410-241 31.

TÄLJE MYNTKLUBB. Södertälje, har möte i Wendelas rum, biblioteket Luna, kl 19.00 andra tisdagen i varje månad utom juni, juli, augusti och december. Upplysningar: tel 0755-102 03.

NUMISMATISKA KLUBBEN I UPPSALA har möten 8/12 (föredrag), 19/1 (föredrag), 16/2 (auktion) Skandia, 16/3 (årsmöte och föredrag), 20/4 (föredrag). Tid: 19.00. Upplysningar: 018-54 97 11.

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion sista fredagen i varje månad utom december på Kulturhuset, Storgatan 20, Vetlanda kl 19.15. Visning från kl 18.15. Upplysningar: tel 0383-158 35 kl 07.00-09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten andra måndagen i varje månad utom juni, juli och augusti. Föredrag och dyl följs av auktion. Servering. Upplysningar: tel 0345-112 95. Lokal: Biblioteket, Smålandsstenar (källarlokalen).

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING har sammanträde 3/12 (med auktion) i Röda Korsets lokaler, Hovsg 11, Växjö. Upplysningar: 0470-731 14.

VÄSTERBERGSLAGENS MYNTKLUBB har möten första torsdagen varje månad oktober-maj kl 19.00. Gamla Bangatan 45, Ludvika.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möten i M-lokalen, Järntorgsgatan 3. Upplysningar: tel 019-13 52 13.

Myntfynd vid bärplockning

Enligt en tidningsnotis från 1875 hittade två små flickor en mindre myntskatt i Kärtorps hage i Fridlevstads socken, Blekinge. När de var sysesatta med bärplockning, stötte de plötsligt på ett lerkärl i form av en dryckeskanna. Flickorna upptäckte snart att kärlet innehöll silvermynt och smycken av silver. Mynten kom från Sverige och Danmark, med en övervikt åt de danska. Sammanlagt fanns där 28 mynt från mitten av 1600-talet och fördelades mellan regenterna: Kristina, Karl X Gustav, Frederik III och Christian IV.

Övriga silverföremål i skatten bestod av grövre silverkedjor med vidhängande medaljonger försedda med kläppar. Skatten väjde sammanlagt närmare ett kg. I tidningsnotisen uppgav man att skatten skulle erbjudas kronan för inlösen, men några sådana uppgifter går ej att finna.

JW

Svenska utmärkelsetecken (3)

För mod och rådighet till sjöss under farofyllid tid, GMmors, är den senaste av de kungliga belöningsmedaljerna i denna huvudgrupp och instiftades genom Kungl Maj:ts (handelsdep) beslut 10 jan 1941, att i *guld av 5:e storleken* utdelas såsom "belöning åt sjömän (även handelsflottans befäl), vilka - utan att sådana särskilda förhållanden förelegat, som enligt hittills tillämpad praxis motivera tilldelande av medaljen 'För berömliga gärningar' - genom ådagalagt synnerligt mod i allmänhet i sin tjänsteutövning eller eljest genom hedrande pliktuppfyllelse under särskilt riskfyllda omständigheter eller genom någon behjärtad och rådig handling verksamt bidragit till räddande av svenskt fartyg och last samt därigenom i framträdande grad gjort sig förtjänta om allmänna intressen". Medaljen har inalles tilldelats 16 personer vid åtta tillfällen under tiden juni 1941 - febr 1945. Ändrad utdelningspraxis är avsikt att möjliggöra belöning av sjöräddningsinsatser även i fredstid har 1964-67 utretts inom Kungl Sjö-

fartsstyrelsen men ännu ej föranlett något beslut.

De hittills utdelade exemplaren ha visat konung Gustaf V:s bild med omskriften GUSTAF · V · SVERIGES · KONUNG på åtsidan, medan framsidan har omskriften FÖR · MOD · OCH · RÅDIGHET · TILL · SJÖSS · UNDER · FAROFYLLD · TID samt därinom en i ring lagd tross, vars ändar nederst äro förenade med en knop, och i mittfältet plats för ingravering av mottagarens namn samt årtal. Kronan är försedd med ring, vari en horisontell hållare med våglinjeornament är fäst.

Band: Blått med gula kantränder, på vilket anbragts ett ankare av guld.

För nit och redlighet i rikets tjänst, GM(SM)nor, är den vanligaste kungliga belöningsmedaljen och tillkom genom kungligt beslut 17 maj 1803, men började utdelas först 1830 inom tullstaten och 1857 inom den övriga statsförvaltningen. Den brukade sedermera tilldelas icke ordensberättigade statstjänstemän för långvarig

Forts från
4/5 1992

tjänst, from den 1 juni 1947 endast i *guld av 6:e storleken* utan hänsyn till tjänste- eller lönegrad. Dessförinnan utdelades den vanligen i såväl *guld av 8:e och 5:e storlekarna* som *silver av 8:e storleken*. Efter vederbörandes tjänstebefordran kunde en högre grad stundom erhållas och bäras tillsammans med den förut innehavda lägre. Förstnämnda storlek tilldelades tjänsteman i ordensmeriterande lönegrad. Den har även två gånger utdelats i 8:e storleken (1866 och 1881, därjämte en gång med varianten "... i Konungens tjänst", 1886) och 36 i 12:e, i samtliga fall utom ett (12:e storleken, 1878) i guld, att bäras i guldkedja resp band om halsen (undantagsvis 5 st av 12:e storleken med kedja) eller å bröstet (1871-1932); silvermedalj av 5:e storleken utdelades sista gången 1883. Den första kvinnan erhöll medaljen 1873.

Leif Pählsson

*Vi önskar våra
kunder*

EN GOD JUL

och

ETT GOTT NYTT ÅR

BJARNE AHLSTRÖM

CARL ARVIDSON

INGA KRANTZ

BIRGITTA SAXEBY

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Kungsgatan 28-30

Box 7662 • 103 94 STOCKHOLM

Tel: 08-10 10 10 • Fax: 08-11 30 75